

ОЛЕКСАНДР ЗАБОЛОТНИЙ
ВІКТОР ЗАБОЛОТНИЙ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Навчальний посібник для 8 класу
закладів загальної середньої освіти, які беруть участь
в інноваційному освітньому проєкті всеукраїнського
рівня за темою «Розроблення і впровадження
навчально-методичного забезпечення для закладів
загальної середньої освіти в умовах реалізації
Державного стандарту базової середньої
освіти» у 2024/2025 навчальному році

Частина 1

Схвалено для використання в освітньому процесі

Київ
«ГЕНЕЗА»
2024

Схвалено для використання в освітньому процесі
(Протокол № 5 засідання експертної комісії з української мови
від 20 серпня 2024 року)

Відповідає модельній навчальній програмі
«Українська мова. 7–9 класи»
для закладів загальної середньої освіти
(авт.: *Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П.,
Плівачук К. В., Попова Т. Д.*)

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

- – теоретичні відомості
- – завдання з елементами дослідження
- – завдання з розвитку мовлення
- – завдання конкурсного характеру
- – завдання підвищеної складності
- – завдання для роботи з додатковими джерелами

Переглянути електронний додаток до навчального посібника
можна за посиланням <https://cutt.ly/YebFwCOL> або QR-кодом

Дорогі восьмикласники та восьмикласниці!

Відомо, що без мови не може розвиватися суспільство, бо вона допомагає обмінюватися думками, досягати взаєморозуміння, створювати духовні цінності. Українська мова об'єднує та захищає нас, робить українським народом.

Цього навчального року ви помандруєте стежками одного з найцікавіших розділів мовознавства – «Синтаксису». Зокрема, дізнаєтеся багато нового про словосполучення та речення, односкладні речення, речення зі вставними словами, звертаннями, однорідними й відокремленими членами. Водночас триматимете постійний зв'язок і з таким важливим розділом, як «Пунктуація», який допоможе правильно вживати розділові знаки. Також зможете розвинути свої вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно спілкуватися, грамотно й чітко висловлювати думки.

На початку більшості параграфів на вас чекає невелике дослідження, з якого радимо розпочати вивчення теми. Потім варто уважно прочитати теоретичні відомості, осмислити їх, виділити те, про що довідались уперше, і те, із чим уже ознайомились у попередніх класах. Вправи з позначками «Коло думок», «Попрацюйте в парах», «Два – чотири – усі разом», «Поспілкуйтеся» треба виконувати колективно й за окремими правилами, поданими в додатках наприкінці підручника. Ви зможете взяти участь у розв'язанні життєвих ситуацій та виконанні колективних проєктів, які допоможуть поглибити знання з мови, розвинути творчі здібності.

Багато цікавої, корисної інформації містять рубрики «Культура мовлення» та «Моя сторінка». Стануть у пригоді опорні малюнки, схеми, таблиці, додатки із словничками.

І не забуваймо щирої поради майстра художнього слова Максима Рильського: «Як парость виноградної лози, плекайте мову».

Хай вам щастить!

Фото ЮНІСЕФ

ВСТУП

Мова як засіб пізнання, впливу та головна ознака національної ідентичності

*Лиш народи, явлені у Слові,
достойно можуть жити на землі.*

Л. Костенко

Свідчення віків

1 Прочитайте притчку й легенду та поміркуюте над запитаннями до них.

* * *

Якось один чоловік, зізвавши до себе гостей, поцікавивсь у старого мудреця, що у світі є найкращим. Мудрець відповів:

– Найкраще у світі – це мова. За допомогою мови будують міста, розвивається культура народів. За допомогою мови ми здобуємо знання. За допомогою мови люди можуть зрозуміти одне одного, вирішувати різні питання, просити, вітати, миритися, виконувати прохання, надихати на подвиги, висловлювати радість, освідчуватися в коханні. Тому немає нічого кращого за мову.

Таке міркування сподобалося присутнім. Тоді чоловік поцікавився в мудреця, що у світі є найгіршим. Мудрець відповів:

– Найгірше у світі – це мова.

Усіх здивувала така відповідь, а мудрець пояснив:

– За допомогою мови люди засмучують і розчаровують одне одного. За допомогою мови можна обманювати, хитрувати, сваритися. Мова може зробити людей ворогами, призвести до війни, нею наказують руйнувати міста й навіть цілі держави, вона може зраджувати, ображати, привносити в наше життя горе і зло. Чи може бути щось гірше?!

Не всім було приємно слухати цю відповідь.

- ✓ Чому мудрець вважав, що у світі немає нічого кращого за мову?
- ✓ Як мудрець обґрунтовує те, що на світі немає нічого гіршого за мову?
- ✓ Які речення притчі характеризують мову як засіб пізнання, а які – як засіб впливу?
- ✓ Від чого залежить те, що буде нести мова – добро чи зло, красу чи потворність?

* * *

У VII столітті до нашої ери держава давніх греків Спарта зазнала тяжких утрат у війні. У розпачі спартанці попросили допомоги у своїх побратимів з Афін. Одначе афіняни замість полків відрядили до Спарти... учителя. Звали його Тіртей. Тіртей прибув у розташування військ напередодні вирішальної битви. Відчай охопив спартанців, коли вони побачили, як цей немічний дідусь сховався із колісниці, – не на таку допомогу вони сподівалися! Але тут Тіртей заговорив... Як

став він промовляти до спартанців своїм словом, то вони із запалом кинулись у бій і вщент розгромили ворога.

- ✓ Як німецький Тіртей допоміг спартанцям здобути перемогу?
- ✓ Про яку роль мови в житті людини розповідає ця легенда?

2 ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. Чи користуєтеся ви якимсь онлайн-ресурсом (застосунком) для покращення рівня володіння українською або іноземною мовою? А який «мовний» застосунок ви б створили за можливості чи порадили створити фахівцям?

Найбільша таємниця – мова

3 Прочитайте висловлення та з'ясуйте, про яку функцію мови – пізнання чи впливу – ідеться в кожному з них.

* * *

Багато є таємниць у світі, і чи не найбільша з-поміж них – мова. Здається, ми знаємо якесь слово, начебто розуміємо його, проте все, що закладено в ньому впродовж віків, нерідко не можемо повною мірою видобути. Потрібно докласти чимало зусиль, щоб заховане в слові постало перед нами в усій красі й глибині.

З раннього дитинства й до глибокої старості людина невіддільно пов'язана з мовою. Це єдине знаряддя пошуку істини. Розпочинається прилучення дитини до краси рідної мови з милих бабусиних казок і материнської колискової пісні. Кожен день дає нам урок пізнання. І завжди, і скрізь наш учитель – мова (*І. Вихованець*).

* * *

Людина, яка вміє правильно й гарно говорити, легко налагоджує стосунки зі своїми близькими, з іншими людьми довкола себе, знаходить друзів, супутника в житті... Завдяки цьому вона отримує задоволення від життя. Адже самотні люди щасливими не бувають (*І. Томан*).

* * *

Слово надто багато важить у людському житті... Воно вмить змінює настрій, робить щасливим або нещасливим, радісним чи пригніченим (*К. Мотрич*).

* * *

Слово – це найтонший різець, здатний доторкнутися до найніжнішої рисочки людського характеру. Уміти користуватися ним – велике мистецтво. Словом можна створити красу душі, а можна й спотворити її. Тож оволодіваймо цим різцем так, щоб з-під наших рук виходила тільки краса (*В. Сухомлинський*).

Малюнок зі сторінки «Кіт Інжир» у соціальних мережах

Я знаю силу слова

4 Прочитайте виразно та запишіть народні вислови. Чого вони навчають?

ІЗ ДЖЕРЕЛ НАРОДНОЇ МУДРОСТІ

- Ударив шаблею – заживе пізно чи рано, ударив словом – вічно ятрить рана.
- Язык кісток не має, але кістки ламає.
- Слово – як стріла: вилетить – не спіймаєш.
- Який голос, такий і відголос.
- Перш ніж сказати, сім раз язик у роті поверни.
- Лагідне слово – ключ до серця.
- І від солодких слів буває гірко.
- Від ласкавих слів затихає грім.

5 І. Послухайте вірш Анастасії Дмитрук «Світлом будь» за QR-кодом. Поміркуйте, у чому сила цієї поезії.

<https://cutt.ly/Ges8qVSR>

II. За пошуковим запитом знайдіть в інтернеті сторінку відеоантології української поезії «Сила слова» та ознайомтеся з іншими віршами. Яку поезію під музичний супровід хотіли б прочитати ви? Чому?

6 Прочитайте висловлення та поміркуйте над запитаннями до них.

* * *

Пізнання мови – це пізнання народу, його ества, його душі, його витоків та історичних шляхів, усього того, чим народ цікавий для інших народів. Адже народи, як і окремі люди, виявляють інтерес і повагу лише до того, хто є особистістю – своєрідною і неповторною. Годі розраховувати на пошану інших тому, хто не має поваги сам до себе (Я. Радевич-Винницький).

* * *

Мова – це наша національна ознака, в мові наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного. Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... І поки живе мова – житиме й народ (І. Огієнко).

- ✓ Що значить, на вашу думку, **відчувати** себе українцем / українкою?
- ✓ Що значить, на вашу думку, **бути** сьогодні українцем / українкою?
- ✓ Чи погоджуєтеся ви з твердженням, що, відмовившись від своєї мови, своєї історії, українці перестануть бути українцями? Відповідь поясніть.

Мова – засіб пізнання і впливу

Як вам відомо, мова є найважливішим засобом спілкування між людьми.

Водночас мова – це ще й засіб **пізнання**. Через мову та за її допомогою людина пізнає дійсність, знайомиться з досягненнями науки, надбаннями культури. Саме в мові нагромаджено досвід попередніх поколінь, суму знань про світ. Мова багата інформацією та постійно дає нам матеріал для мислення.

Виконуючи функції спілкування та пізнання, мова **впливає на людей**. Словом можна поранити й вилікувати, розвіяти сумнів і засмутити, викликати усмішку й сльози... Тому треба прагнути, щоб із наших уст зринали лише добрі слова, сповнені тепла серця та щирості душі.

Мова й національна ідентичність

Мова дуже тісно пов'язана з національною ідентичністю. Українська національна ідентичність – це відчуття приналежності та співпричетності до України, до її національних інтересів і базових цінностей українського народу. Українці й українки в Німеччині й США, в Аргентині й Австрії, у Польщі й Україні – усюди усвідомлюють себе єдиним українським народом. Але якщо вони забудуть рідну мову й культуру, відвернуться від свого народу, то перестануть бути українцями.

Українська мова є джерелом сили, краси й мудрості. Вона спроможна зробити нас винятковими й успішними, тому треба використовувати цей могутній ресурс.

Запитання для узагальнення

1. У чому полягає значення мови як засобу пізнання та впливу?
2. Чому українська мова є засобом єднання громадян України в самобутню культурну спільноту?

Проект

Уявіть, що вас запросили для участі в популярній радіо- чи телепередачі. Трансляція відбуватиметься в прямому ефірі, тобто без попереднього запису й редагування виступів. Об'єднайтеся в пари, складіть і розіграйте за особами діалог (8–10 реплік) на одну з поданих тем.

1. Українська мова – скарбниця душі народної.
2. Вікіпедія – унікальний інтернет-проект, що твориться 250 мовами світу.
3. Іноземні мови в житті сучасної молоді.
4. Лагідне слово – ключ до серця.

Цікаво знати

ЧАСТИНИ МОВИ У СВІТІ

В усіх мовах світу виділяють такі частини мови, як **іменник** та **дієслово**. Це слугує доказом того, що людське мислення доволі універсальне. Що ж до інших частин мови, то тут є значні розбіжності. Так, у деяких мовах, поширених у країнах Африки, не виділяють прислівників і прикметників. У китайській мові іменник і числівник об'єднано в одну частину мови, дієслова й прикметники – у другу, прислівники виступають осібно. У деяких індіанських мовах виділяють лише іменники та дієслова. У тюркських мовах окремою частиною мови виступають слова, ужиті образно; там доволі масовим є перехід слів з однієї частини мови в іншу (*З посібника*).

Як це було

Андрій Шевченко, володар
«Золотого м'яча»

ФУТБОЛ, ВОЛЕЙБОЛ, БАСКЕТБОЛ

Слова *футбол*, *волейбол*, *баскетбол* мають спільну батьківщину – Англію, спільне походження – англійську мову, спільну другу частину – *бол* (*ball*, «м'яч»), а от перші частини різняться і способом називання, і предметом, за яким давали назву. Так, *баскет* (*basket*) – по-англійськи «кошик», тож **баскетбол** – це «м'яч у кошику»; *волей* (*volley*) – «політ», тож **волейбол** – це «м'яч у польоті»; *фут* (*foot*) – «нога», тож **футбол** – це «м'яч для ніг» (*За А. Коваль*).

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ КІБЕРНЕТИКИ

Навіть така сувора наука, як кібернетика, і та знайшла в українській мові свою першодомівку. Адже маємо факт унікальний: енциклопедія кібернетики вперше у світі вийшла українською мовою в Києві (*Олесь Гончар*).

На дозвіллі

БЛАГО

Старослов'янське *благо* означає «добро», «щастя». Це слово, як і *добро*, *зло*, *веле* («великий»), увійшло до складу багатьох слів. **НАПРИКЛАД:** *благовісник*, *добродійний*, *злобливий*, *велелюдний*.

Хто зможе дібрати 5 слів із першою частиною *благо*? А хто ще більше?

Дідусь розгадує кросворд, замислюється та й питає внука:

- Ромку, чи ти не знаєш часом пташки із семи букв?
- Дідуню, чого ти мучишся? Погугли.

Дідусь схиляється над кросвордом, водить олівцем по клітинках:

- Точно! Підходить!

Усміхнімося

ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО

1. САМОСТІЙНІ ЧАСТИНИ МОВИ

7 Гра «Асоціації». З якою ілюстрацією, на вашу думку, найбільше асоціюється кожна із зазначених частин мови? Чому ви так вважаєте?

1. прикметник / дієслово

2. іменник / прикметник / числівник / прислівник / дієслово

8 Дайте відповіді на запитання та виконайте завдання. Ви можете скористатися таблицею «Частини мови» в додатку.

1. Які є самостійні та службові частини мови? Яка частина мови не належить до жодної із цих груп?

2. Чим самостійні частини мови відрізняються від службових?

3. Яке загальне значення кожної самостійної частини мови?

4. На які питання відповідає кожна самостійна частина мови?

5. Чим іменник відрізняється від прикметника?

6. Доведіть, що подані спільнокореневі слова належать до різних частин мови.

висота

високий

високо

височіти

7. Усі слова якої самостійної частини мови – незмінні?

8. Поміркуйте, яка самостійна частина мови, на вашу думку, «допоможе»:

1) діяти

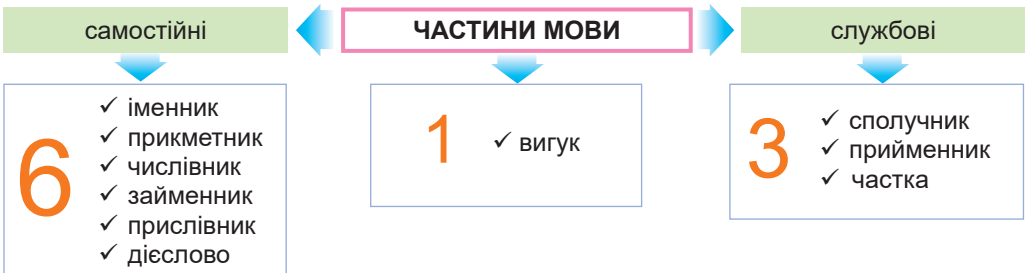
2) дібрати назву для нової планети

3) порахувати гроші

4) вибрати кросівки за кольором

5) замінити ваше ім'я

6) указати напрямок руху

9 І. Відновіть із кожної групи слів і запишіть прислів'я. Поясніть, що означають ці вислови.

1. жодного, хто, не, двох, зайців, здогонить, гонить

2. у дружній, і, тепло, в холод, родині

3. наберешся, поведешся, з ким, того й

II. Надпишіть скорочено над кожним словом частину мови, до якої воно належить.

10 І. Об'єднайтеся в групи. Знайдіть у фразеологізмах займенники. Яка група знайде найбільше цих слів?

Узятися за своє, як хто підмінив, не твій клопіт, брати себе в руки, жодної живої душі, з іншого тіста, вийти на моє, обернутися в ніщо, всяка всячина, біля кожного стовпа, сам за себе, от тобі й маєш, хай йому абищо, на цьому крапка.

II. З одним фразеологізмом складіть усно речення.

11 І. Прочитайте текст. Що виражає його заголовок – тему чи основну думку?

СЕРФІНГ

Засмаглий юнак мчав на своєму серфі на верхівці хвилі. Раптом під ним у бурхливій піні утворився коридор. Не задумуючись, хлопець кинувся туди. У **будь-який** момент паца виру могла закритись і забрати життя сміливця, але він відчував найменший подих хвилі. Він і його дошка – одне ціле...

Гаваї – царство безмежного океану й могутніх вулканів. Саме тут у **незапам'ятні** часи зародилося мистецтво **ковзання** на дошках по хвилях, яке й отримало назву «серфінг» (від англ. *surf* – прибій). Важко уявити, проте історія серфінгу нараховує не одну **сотню** років.

Серфінг дуже популярний і тепер. На Гаваях є відомий пляж Макага, який славиться своїми величезними **прибережними** хвилями. Їхня висота сягає десяти метрів, а швидкість – шістдесят кілометрів на годину. Щоб позмагатися зі стихією та визначити переможця, на Макага **з'їжджаються** сміливці з різних країн світу (За С. Мельничуком).

II. Визначте, які з поданих нижче тверджень суперечать змісту тексту.

- А Серфінг включали в програму Олімпійських ігор 2020 і 2024 років.
- Б Мистецтво ковзання на дошках по хвилях зародилося на Гаваях.
- В Щоб уникнути напливу туристів, на Гаваях не проводять змагань серфінгістів.

Суперечлива інформація

Г Деякі дослідники стверджують, що серфінг виник у Китаї ще тисячу років тому.

III. Виконайте граматичні завдання до тексту.

1. Визначте частини мови виділених слів. Які орфограми є в цих словах?
2. Доведіть, що підкреслені слова – це іменники, а не дієслово й числівник.
3. Знайдіть у першому абзаці всі займенники. Які з них особові?
4. Випишіть по два слова кожної самостійної частини мови.
5. Укажіть іменники, які є власними назвами, та іменники, які є назвами істот.

12 ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. Які види спорту найпоширеніші в Україні? А яким, на вашу думку, треба приділити більше уваги в нашій державі, зокрема й у вашому освітньому закладі?

13 ДВА – ЧОТИРИ – УСІ РАЗОМ. З'ясуйте, у якому рядку подано прислівники, а в якому – займенники. Відповідь обґрунтуйте. Що спільного в їхньому творенні й написанні?

1. Ніколи, абикуди, казна-куди, будь-як.
2. Нікого, абикому, казна-кому, будь-чим.

14 Доберіть і запишіть до кожного іменника по одному спільнокореновому прикметнику, прислівнику й дієслову. Позначте корені. У яких словах відбувається чергування звуків?

ЗРАЗОК. Глибина – *глибокий, глибоко, поглибити.*

Голос, тиша, вечір, швидкість.

15 Прочитайте, замінюючи виділене слово займенником. Чи допомогла така заміна уникнути небажаного повтору слів?

1. Дідусь підійшов до яблуні. Гілки **яблуні**гнулися під вагою плодів. 2. Згодом я підійшов до Сергія. **Сергій**був чимось збентежений. 3. Продавець запропонував Марині бежеву сукню. Саме **бежевий** колір найбільше подобався дівчинці.

16 Знайдіть і випишіть у три колонки: 1) прикметники; 2) числівники; 3) займенники. У кожній колонці має бути по чотири слова.

Світає, мирний, молодість, тобі, шостий, холодно, інший, триповерховий, свій, семеро, вранці, десять, заморожено, львівський, хтось, Луцьк, Максимів, кількасот.

17 I. Спишіть речення, розкриваючи дужки.

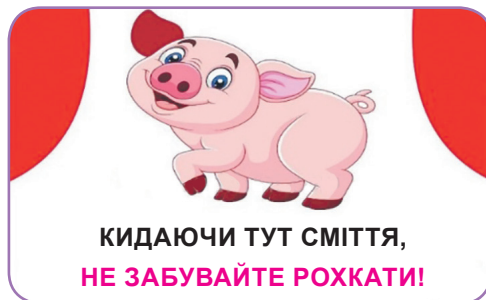
1. Сміливим вважається той, хто називає речі своїми іменами (*Гри-на Вільде*). 2. У сонця жовтих ліхтарях день тихо ніжит(ь)ся (*О. Довгоп'ят*). 3. Зіми волинські каверзні: (у)день, трапляєт(ь)ся, на сонці бурульки худнуть, а під досвіток затріщить мороз (*І. Корсак*). 4. Зітчу я вірші з неба і дощу, з калини цвіту й запашного зіл(л)я (*Г. Дудка*).

II. Знайдіть слова самостійних частин мови та надпишіть скорочено над цими словами їхню частину мови.

III. Складіть і запишіть одне речення з особовим займенником і порядковим числівником.

2. ДІЄСЛОВО ТА ЙОГО ФОРМИ

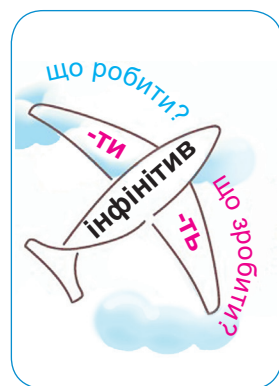
18 I. Розгляньте таблички та розкажіть, про що вони інформують.

II. Знайдіть дієслова та визначте, на яке питання відповідає кожне з них і до якої форми належить.

Форми дієслова

Форма	Питання	Приклади
Неозначена (інфінітив)	що робити? що зробити?	чита ^{ти}
Особова	що роблю? що зроблю?	чита ^ю
Дієслівні форми на -но, -то	що зроблено?	прочита ^{но}
Дієприкметник	який?	прочитан ^{ий}
Дієприслівник	що роблячи? що зробивши?	чита ^{ючи} прочитав ^{ши}

19 I. Спишіть речення, знайдіть дієслова та надпишіть скорочено над ними, до якої форми вони належать.

1. В освітньому застосунку «Мрія» передбачено різні функції для учнів, батьків і педагогів. 2. Українські режисери планують екранізувати книгу В. Нестайка «Тореадори з Васюківки». 3. Випускники станцювали вальс на фоні зруйнованого внаслідок російських обстрілів палацу культури. 4. **Обираючи** солодощі в магазині, варто **звертати** увагу на склад продукту (3 медіа).

II. Які форми дієслова незмінні? Розберіть за будовою виділені слова.

III. Визначте усно частину мови кожного слова в першому реченні.

20 ТРЕТЄ ЗАЙВЕ. У кожному рядку знайдіть одне дієслово, яке належить до іншої форми, ніж решта.

- Пишучи, писати, писавши.
- Розквітлий, вимита, вишито.
- Малювати, вийшов, збирають.
- Пожовтілий, промоклий, позеленівши.

21 І. Прочитайте виразно текст уголос. Доберіть свій варіант заголовка, у якому було б дієслово.

ПЕРЛИНА УКРАЇНИ

Карпати – перлина України, мальовничий край, улюблене місце відпочинку й оздоровлення, справжня туристична Мекка. Тут ми можемо помилуватися шістьма вершинами, які вищі за 2000 метрів. Усі ці «двохтисячники» належать до Чорногірського хребта, що розкинувся на межі Івано-Франківської та Закарпатської областей.

Основну частину Карпат укривають хвойні й б'юкові ліси. На верхніх схилах гір – полонини, багаті рідкісними видами флори. Тут беруть початок річки західного регіону України: Прут, Черемощ, Лімниця, Тиса, Бістриця.

Хотіли б побачити ще більше цікавого? Скажімо, озеро Бребенескул на схилі однойменної гори чи оповите легендами озеро Несамовіте неподалік Говерли, грязьові вулкани поруч із селом Стару́ня... Тоді **вирушаймо** в Карпати! (За *О. Соколовою*)

II. Знайдіть особові дієслова та визначте:

- їхню особу (перша, друга, третя);
- їхній час (теперішній, минулий, майбутній);
- їхній спосіб (дійсний, умовний, наказовий).

III. Змініть виділене дієслово за особами в майбутньому часі однини й множини (письмово). Скористайтеся поданою нижче таблицею.

Особа	Займенник + дієслово майбутнього часу	
	Однина	Множина
1-ша	Я співатиму	МИ співатимемо
2-га	ТИ співатимеш	ВИ співатимете
3-тя	ВІН, ВОНА співатиме	ВОНИ співатимуть

22 І. Знайдіть у реченнях безособові дієслова. У чому особливість таких слів?

1. Біля моря дихається легко. 2. У хаті запахло яблуками. 3. Тарасові раптом захотілося спати. 4. Останнім часом йому не таланить.

5. Надвечір спустився вітер, а згодом і задощило. 6. У лісі вже сутеніє, затихли пташки.

II. Перебудуйте усно подані нижче речення так, щоб у них були безособові дієслова (або особові набули безособового значення).

1. У лісі пахли гриби. 2. Від річки повіяв холод. 3. Уже настає світанок, час вирушати в дорогу. 4. Надворі раптом почався дощ.

23 I. Розгляньте фото. Сформулюйте тему чи ідею, яка б їх об'єднувала.

Дійсний спосіб

Умовний спосіб

Наказовий спосіб

II. Складіть усно до кожного фото речення з дієсловом указанного способу.

III. Складіть усно за одним із фото висловлення (3–4 речення), використавши дієслово указанного способу.

24 I. Послухайте одну із зазначених пісень та випишіть на слух дієслова. Визначте, хто з вас виписав найбільше дієслів.

1. «Ластівки» (автори: М. Сопронюк, Р. Коваленко; виконання Chico & Qatoshi).

2. «Розлук не буде» (автор Б. Грицак; виконавці: І. Попович, Дзідзьо).

II. Які з виписаних дієслів належать до особових, а які – до неозначеної форми?

25 I. Запишіть сполучення слів, уставляючи на місці пропуску дієслово, яке б відповідало на подане питання.

На стадіон (що зробимо?) ... разом; (що робитиму?) ... в саду; на уроці (що будуть робити?) ... контрольну; на городі (що зробила б?) ... огірки; додому (що робитимуть?) ... на таксі; завтра (що зроби?) ... презентацію; (що зробимо?) ... відео в ютубі.

II. Визначте усно час і спосіб дієслів.

26 Складіть і запишіть висловлення (5–6 речень) на одну з поданих тем, використавши: 1) неозначену форму дієслова; 2) дієприкметник; 3) дієприслівник.

Теми: «Славетний українець / Славетна українка», «Довкілля потребує нашої уваги», «Українське місто, у якому я хочу побувати», «Тиша в лісі».

3. РОЗРЯДИ ПРИСЛІВНИКІВ ЗА ЗНАЧЕННЯМ

27 Гра «Асоціації». З якою ілюстрацією, на вашу думку, найбільше асоціюється той чи той з указаних розрядів прислівників? Чому ви так вважаєте? За потреби зверніться до поданої нижче таблиці.

означальний / способу дії / часу дії / місця дії

Прислівники за значенням

Розряд	Питання	Приклади
Означальні (утворені від прикметників)	як?	<i>радісно, сонячно, швидко</i>
Способу дії	як? яким способом?	<i>вёрхи, пішки, гуртом, уголос, напам'ять</i>
Міри і ступеня дії	скільки? наскільки? якою мірою?	<i>дуже, трохи, занадто, надмірно, двічі</i>
Місця дії	де? куди? звідки?	<i>удома, усюди, навколо, неподалік, скраю, знизу</i>
Часу дії	коли? відколи? до якого часу?	<i>восени, увечері, давно, віддавна</i>
Причини дії	чому? з якої причини?	<i>згарячу, спересердя, спросоння, зопалу</i>
Метя дії	з якою метою? для чого?	<i>навмисне, на зло, напоказ</i>

28 I. Спишіть речення, підкресліть прислівники як члени речення. Надпишіть над кожним прислівником розряд за значенням.

- Йде сон на озерне плесо, я мовчки іду за ним (*О. Радущинська*).
- Жила я на вулиці, котра ішла все **вгору**, і вгору, і вгору (*І. Жиленко*).
- Біль пересилю, забуду про рани, **твердо** на ноги зведусь (*О. Рябошапка*).
- Узимку** літа не здоженеш (*Нар. творчість*).
- Сподіваюсь, що Ви не спересердя не пишете до мене (*Леся Українка*).

II. Розберіть за будовою виділені слова.

III. Доберіть усно антоніми до виділених слів.

29 СИТУАЦІЯ. ПОПРАЦЬОЙТЕ В ПАРАХ. Уявіть, що ви плануєте подорож. Розіграйте діалог, можливий у цій ситуації (5–8 реплік), використовавши прислівники. Ви можете скористатися поданими словами.

✓ навесні	✓ туди
✓ спочатку	✓ там
✓ давно	✓ разом
✓ уперше	✓ дуже
✓ удома	✓ цікаво
✓ недалеко	✓ красиво
✓ впевнено	✓ несподівано

30 I. Доберіть до кожного дієслова прислівник, який відповідав би на подане в дужках питання. Запишіть утворені словосполучення. Ви можете скористатися таблицею, поданою вище.

Співати (як?), читати (яким способом?), заперечити (з якої причини?), працювати (допоки?), гратися (яким способом?), на душі (як?), повернутися (коли?), ходити (де?), діяти (з якою метою?), веселий (якою мірою?), засмажений (якою мірою?), подивитися (куди?).

II. Визначте усно розряд кожного прислівника за значенням.

31 I. Визначте розряд прислівників за значенням. З якими із цих прислівників співзвучні подані фото? А які ілюстрації ви дібрали б до інших слів?

навприсядки

наввимашки

навпомацки

навколішки

навшпиньки

II. Складіть усно речення з одним із поданих прислівників.

32 **ДВА – ЧОТИРИ – УСІ РАЗОМ.** З'ясуйте, у яких реченнях виділені слова – прислівники. Відповідь обґрунтуйте.

1. У Житомирі нам жилося **добре**.
2. **Добре** слово кожному приємне.
3. Хто **літом** спеки боїться, той зимою не має, чим гріться.
4. За холодним **літом** прийшов теплий вересень.

33 ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ. Запропонуйте одне одному той чи той розряд прислівників за значенням. Складіть і запишіть із прислівником запропонованого розряду речення. Перевірте одне в одного правильність виконання.

34 I. Розташуйте речення так, щоб відновити первісний текст (усно). Визначте його тип і стиль мовлення.

О! КРЕПАТУРА!

Тому рекомендують переходити на наступний рівень інтенсивності тренувань повільно, крок за кроком.

Він може виникнути щоразу, коли ви збільшите інтенсивність тренування або виконете новий вид вправ, до якого ваше тіло ще не звикло.

Після фізичного навантаження може з'являтися біль у м'язах, який ще називають крепатурою.

Це допоможе безпечно нарощувати силу та витривалість, мінімізуючи при цьому вплив крепатури.

(За виданням «Українська правда. Життя»)

II. Випишіть із тексту прислівники, визначте їхній розряд за значенням.

III. Перекажіть усно прочитане за вписаними прислівниками.

35 I. Розгляньте ілюстрації. Якою темою їх об'єднано? Доберіть до кожної ілюстрації 2–3 прислівники вказаного розряду.

Місця дії

Часу дії

Означальні

II. Складіть усно речення за однією з ілюстрацій, використавши кілька дібраних прислівників.

36 I. Спишіть речення, доповнюючи кожне з них щонайменше одним прислівником. Надпишіть скорочено над кожним прислівником розряд за значенням.

1. **Мешканці** столичного зоопарку **приймають** водні процедури.
2. У громаді жителі відремонтували розбиту дорогу.
3. Синоптики попередили, що на дорогах можлива ожеледиця.
4. Усім першокласникам і першокласницям видали учнівські квитки.
5. У Чернігові наприкінці березня випав сніг (*З media*).

II. Виділені слова запишіть фонетичною транскрипцією.

4. ПРАВОПИС ПРИСЛІВНИКІВ

37 I. Визначте частини мови виділених слів та поясніть написання (разом, окремо, з дефісом).

1. Дивишся і ніби **вдруге** на світ народжуєшся. 2. У перше відро налили холодної води, а **в друге** – гарячої. 3. Нарешті підійшли **до гори**. 4. Квітка нагадує підвішену **догори** парасольку. 5. Одна бджілка неспішно поповзла **по моєму** ліктію. 6. Цього разу зробили **по-моєму**.

II. Чим різняться виділені слова в п'ятому й шостому реченнях? Можливо, тільки написанням?

Правила написання прислівників <https://cutt.ly/4es8rA6E>

38 Спишіть речення, знімаючи ризики. Визначте усно частини мови виділених слів і поясніть написання (разом, окремо, з дефісом).

1. Виконали завдання **по/новому**. 2. Поїзд рушив **по/новому** мосту. 3. Шхуну зносило **в/бік**. 4. Боксер ударив суперника **в/бік**. 5. **С/початку** було слово. 6. **З/початку** розмови ми зрозуміли основну думку. 7. Я почув це **в/перше**. 8. Заїдемо **в/перше** село.

39 Складіть і запишіть по одному реченню з кожним поданим словом і сполученням слів.

Назустріч, на зустріч, по-нашому, по нашому.

40 СИТУАЦІЯ. ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ. Уявіть, що ви в закладі громадського харчування. Складіть і запишіть діалог між вами та офіціантом / офіціанткою (4–5 реплік), використавши дві з поданих назв.

- ✓ борщ по-українськи
- ✓ котлета по-київськи
- ✓ кава по-львівськи
- ✓ хачапурі по-мегрельськи
- ✓ картопля по-італійськи
- ✓ м'ясо по-французьки

41 ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ. Прочитайте наведені на с. 19 прислівники (прислівникові сполуки). Виберіть кожен / кожна 5 слів із поданих і продикуйте їх однокласнику / однокласниці. Перевірте, чи правильно написано слова.

Найуживаніші прислівникові сполуки

✓ Без відома, без жалью, без сумніву, без упину, до вподоби, до завтра, до ладу, до лиця, до речі, до смаку, до сьогодні, за кордон, за кордоном, з болю, з переляку, з розгону, на бігу, на весну (*але навесні*), на відмінно, на дозвіллі, на жаль, на зло, на льоту, на мить, на радість, на сором, на світанку, на сміх, на совість, на ходу, на щастя, по правді, по суті, по черзі, уві сні, у стократ, через силу.

✓ Від ранку до вечора, день у день, з дня на день, один в один, раз у раз, рік у рік, час від часу, з краю в край, з боку на бік, з кінця в кінець, сам на сам.

з дефісом

хоч-	НЕ	-хоч
як-		-як
де-		-де
коли-		-коли

о к р е м о

день	У	день
раз		раз
рік	В	рік
один		один
з краю		край

42 Спишіть, знімаючи ризики. Перевірте правильність написання за переліком найуживаніших прислівникових сполук, поданим у попередній вправі.

На/світанку, один/в/один, на/весну, на/весні, на/ходу, на/віку, рік/у/рік, на/жаль, без/відома, з/краю/в/край, на/смій, на/відмін-но, під/силу, з/переляку, з/боку/на/бік, сам/на сам, на/радість, до/крихти.

43 Спишіть речення, уписуючи на місцях пропусків відповідні прислівникові сполуки, подані в рамці. Чому в реченнях ці сполуки виділяємо комами?

на щастя

на жаль

без сумніву

на радість

1. Дорога, ... , була заметена снігом.
2. Дорогу, ... , ми знали дуже добре.
3. Дорогою, ... , нам зустрівся попутник.
4. Дорогу, ... , уже відремонтували.

44 Спишіть, знімаючи ризики. Підкресліть прислівники.

Прийшли в/трьох – у/трьох кімнатах; зробив по/новому – по/новому мосту; вивчив на/пам'ять – скаржитися на/пам'ять; приїхали в/день народження – працював у/день і в/ночі; вправи на/силу – на/силу йшов; бігли на/зустріч – на/зустріч із братом.

45 Виконайте тестові завдання.

1. Правил написання прислівників (прислівникових сполук) дотримано в усіх рядках, ОКРІМ

- А робити на совість, працювати пліч-о-пліч
- Б припасти до смаку, повернутися позаторік
- В підняти на смій, знати з давніх-давен
- Г зустрітися над вечір, бігати босоніж

2. Разом треба писати виділене слово в реченні

- А Потрібно вчити вірші **на/пам'ять**.
- Б Цуценята гралися **в/купі** сіна.
- В У/**голос** додалася сумна нотка.
- Г Учні піднялися **на/гору** Шаян.

3. З дефісом треба писати всі прислівники в рядку

- А по/сусідськи, на/жаль, більш/менш
- Б по/літньому, пліч/о/пліч, давним/давно
- В зроду/віку, коли/не/коли, аби/куди
- Г куди/небудь, по/братерськи, день/у/день

46 I. Спишіть речення, розкриваючи дужки й знімаючи риси.

1. Щоб шуміло врожаями поле, стан(е,и)м ми пліч/о/пліч назавжди (В. Симоненко). 2. Стрімкі весни що/разу змінювалися на (с,з)пекотне літо (І. Корсак). 3. Хтось по/молодецькому гасав кімнатами – тільки дв(е,и)рима хрюкало! (М. Павленко). 4. Сашко не біг, ішов, ледь тягнув **ноги**, як на/зустріч зат(е,и)мніла скирта сіна (М. Вінграновський). 5. Кожен **вітер** по/своєму дме (Нар. творчість). 6. Шле день у/слід хмаркам патлатим проміння сонця з в(е,и)рховин (В. Сосюра).

II. Надпишіть скорочено над кожним словом першого речення частину мови, до якої це слово належить.

III. Доберіть фразеологізми з виділеними словами.

5. СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ

47 I. Об'єднайтеся в три групи й розподіліть між ними речення. Перебудуйте усно речення, почергово доповнюючи їх поданими нижче словами.

1. Екскурсії Львовом. 2. Дорога через Рівне, Луцьк. 3. Приїхали в Харків.

Прийменники:
до, у, навколо

Сполучники:
та, або, чи

Частки:
лише, аж, навіть

II. Поясніть, для чого «служить» кожна службова частина мови.

Службові частини мови	Роль у мові	Приклади
Прийменник	Зв'язує іменник (займенник, числівник) з іншим словом	<i>в, із, про, за, з-під, між, понад, через, згідно з</i>
Сполучник	Поєднує однорідні члени речення або частини складного речення	<i>і, або, чи, але, щоб, бо, ніби, якщо, тому що</i>
Частка	Надає додаткових відтінків значення або слугує для утворення слів і форм слів	<i>не, так, б, ж, тільки, ото, невже, навіть, ледве, хай</i>

48 Розподіліть письмово сполучення слів на три групи: 1) з прийменником; 2) із сполучником; 3) із часткою. У кожній групі має бути по чотири сполучення.

Інформація на сайті, готівкою або карткою, аж вікна дрижать, компот у холодильнику, сьогодні чи завтра, зустрійтесь о шостій, щоб виконати завдання, таки прийшов, стежка через поле, тільки не мовчи, огірки й помідори, нехай працює.

49 I. Прочитайте текст, визначте ключові слова (словосполучення).

СВІДОК ІСТОРІЇ

Недалеко від Одеси, на скелястому березі Дністровського лиману, височіє Білгород-Дністровська (Аккерманська) фортеця. Її найдавнішу частину зведено в XIII–XIV ст. на руїнах античного міста Тіра, але будівельні роботи проводились і пізніше.

Аккерманська фортеця

Основу комплексу становить цитадель – найбільш захищена частина. Вона складається із чотирьох великих башт, з'єднаних могутнім муром. З півночі укріплення підступає аж до лиману. З інших боків фортеця оточена глибоким ровом. Оборонні мури заввишки близько 15 метрів, а їхня товщина коливається від 1,5 до 5 метрів. Чи пам'ятають вони всі облоги й штурми?

Фортеця є однією з найбільших у Європі та вражає своєю величчю.

II. Виконайте завдання до тексту.

1. Знайдіть у тексті прийменники.
2. Укажіть спочатку сполучники, якими з'єднано однорідні члени речення, а потім – ті, якими з'єднано частини складних речень.
3. Доведіть, що виділені слова – частки. Яка з них підсилювальна, а яка – питальна?
4. Сформулюйте усно запитання за змістом прочитаного, використавши питальну частку (чи, хіба, невже).
5. Висловіть одним реченням своє ставлення до прочитаного, використавши одну з таких часток: що за, як же, навіть, аж, оце.

50 **ДВА – ЧОТИРИ – УСІ РАЗОМ.** З'ясуйте, у яких реченнях виділені слова прийменники, а в яких – прислівники. Відповідь обґрунтуйте.

1. Велосипедисти рухалися **назустріч**.
2. Пішохід рухався **назустріч** велосипедисту.
3. **Навколо** села зацвіли липи.
4. **Навколо** цвіли липи.

51 СИТУАЦІЯ. Уявіть, що ваші друзі / подруги збираються піти до лісу чи моря, хоча очікується шквальний вітер. Складіть висловлення, щоб відмовити їх від прогулянки (3–4 речення). Використайте 2–3 подані або інші частки.

✓ не	✓ чи не
✓ тільки	✓ ледве
✓ аж	✓ хоча
✓ нехай	✓ хоч би
✓ невже	✓ саме
✓ навіть	✓ хіба

Фото із сайту ТОВ «Всеосвіта»

52 Спишіть сполучення, розкриваючи дужки. Обґрунтуйте свій вибір прийменника чи сполучника.

Ярмарок (у/в) Полтаві, річка (у/в) Черкасах, школа (у/в) Вінниці, залізниця (у/в) Сваляві, вечір (у/в) Ужгороді, подарунок (з/із/зі) Сумщини, дорога (з/із/зі) Житомира, волонтерка (з/із/зі) Тернополя, боксер (з/із/зі) Запоріжжя, Миколаїв (і/й) Чернівці, Дніпро (і/й) Оdesa, зі Стрия (і/й) Калуша.

Сполучники сурядності

Єднальні	<i>і (й), та (у значенні і), і... і, ні... ні, ані... ані, як... так і, не тільки... але й</i>
Протиставні	<i>а, але, та (у значенні але), зате, проте, однак</i>
Розділові	<i>або, чи, або... або, чи... чи, хоч... хоч, то... то, не то... не то, чи то... чи то</i>
Зіставний	<i>а (його не можна замінити протиставним але)</i>

53 І. Знайдіть сполучники сурядності та поясніть, що вони з'єднують: однорідні члени речення чи частини складного речення.

1. Дощ пахне сіном, молоком і домом, дитинства запахом солодким і знайомим (*Т. Іванчук*). 2. Ні людей, ні хат не було, але смужечка синього диму снувалася поміж деревами (*Б. Лепкий*). 3. Праця чоловіка годує, а лінь марнує. 4. Чи так чи інак, та не буде з риби рак (*Нар. творчість*). 5. Для мене багато не треба, щоб серце забилося раптово: лиш латочку рідного неба та матері лагідне слово (*Д. Луценко*). 6. Я озирнувся, проте на лісовій дорозі вже не було нікого (*В. Шкляр*). 7. Човен то здіймався високо, то спускався низько (*Леся Українка*).

II. Випишіть сполучники сурядності в чотири колонки: 1) єднальні; 2) протиставні; 3) розділові; 4) зіставний.

54 І. Спишіть речення, розкриваючи дужки. Знайдіть слова службових частин мови та скорочено надпишіть над кожним із них частину мови.

1. У місті Луцьку є **величний** замок, який пр(е,и)ваблює своєю архітектурою та історією. 2. (Що)року в третю неділю червня у світі

відзначають День батька (*З медіа*). 3. Хай руки ваші втоми не знають (*А. Малишко*). 4. Навіть бджілчина праця важлива (*Нар. творчість*). 5. Стомлен(н)і за ден(н)у пору бджоли вели якусь тиху, **таємну** пораду між собою (*М. Івченко*). 6. П(е,и)люстки сонця падають довкола, щоб і у дощ світити у саду (*Н. Шеденко*).

II. Добреріть і запишіть синоніми до виділених слів.

6. ПРАВОПИС СЛУЖБОВИХ ЧАСТИН МОВИ

55 **ПОПРАЦЬОЙТЕ В ПАРАХ.** Оберіть ілюстрацію. Складіть і розіграйте за нею діалог (4–6 реплік), використавши подані слова. Визначте в цих словах орфограму.

Злови-но, зловив-таки

Неглибокий, нехолодно

56 I. Запишіть слова разом, окремо або з дефісом. Які з них – прийменники?

Казна/кому, будь/коли, який/небудь, аби/куди, ані/трохи, ні/куди, де/хто, будь/у/кого, **допоможи/но**, **усе/таки**, усе/ж/таки, знайшов/таки, **таки/встигли**, зайшов/би, коли/ж, говорив/же, поки/що, з/поміж, із/за, по/над.

II. Складіть усно по одному реченню з виділеними словами.

57 I. Спишіть речення, знімаючи ризики. Обґрунтуйте написання.

1. Вибач мені **за/те**, що так сталося. 2. Хоч і небагато, **за/те** своє. 3. Подумай **про/те**, кого запросити на екскурсію. 4. Як/би не було важко, ми виконаємо своє завдання. 5. Ми **таки/встигли** на потяг. 6. Ми встигли/**таки** на потяг. 7. Навряд/чи ми встигнемо на потяг.

II. Визначте частини мови виділених слів.

58 I. Доповніть кожне слово однією з поданих часток так, щоб вони не повторювалися. Утворені слова запишіть.

бо   но   то   от   таки

Подай-... , зупинись-... , сказав-... , колись-... , так-... .

II. Складіть усно з одним утвореним словом речення із звертанням.

59 Прочитайте виразно речення, уставляючи на місцях пропусків одне з наведених слів чи сполучень. Ви можете використати кожне слово чи сполучення лише один раз.

щоб

що б

якби

як би

1. Я не знаю, ... таке цікаве тобі розказати.
2. ... не пручався, а працювати доведеться.
3. Доїхали б набагато швидше, ... не сильний дощ.
4. Треба малого навчитися, ... знати більше.

Правила написання **не** з різними частинами мови <https://cutt.ly/Les8eLwZ>

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

У багатьох випадках написання **не** з прикметником і прислівником залежить від змісту речення. Якщо часткою **не** щось заперечуємо, то її пишемо окремо. **ПОРІВНЯЙМО:**

Цей будинок **не** старий.

(не Є старий)

заперечуємо

Цей будинок **нестарий**.

(Є нестарий; недавно збудований)

єдине поняття – новий

60 Прочитайте речення та поясніть написання **не** з різними частинами мови.

РАЗОМ

1. Недбале ставлення до обов'язків. 2. Екологічні будматеріали – необхідність часу. 3. У горах спіткало нещастя. 4. Закінчилися неспокійні дні. 5. Підійшли до неглибокого озера. 6. Краще недосолити, ніж пересолити.

ОКРЕМО

1. Він мені **не** друг, а ворог. 2. Це аж ніяк **не** правда. 3. Наше озеро **не** глибоке. 4. Мені зовсім **не** страшно. 5. **Не** спитавши броду, не лізь у воду.

61 Запишіть речення, уставляючи на місці пропуску одне з поданих поруч слів (сполучень слів) у відповідній формі. Ви можете використати кожне слово чи сполучення лише один раз.

1. Ми дійшли до ___ вершин.
Нам ці вершини зовсім ___.
2. З ___ гір котився вітер.
Дорога ___, а близька.
3. Змінили ___ норми.
Ваш вибір ___.

не відомий / невідомий

не далекий / недалекий

не досконалий / недосконалий

62 I. Спишіть речення, знімаючи ризики. Поясніть написання **не** з різними частинами мови.

1. У напів/розваленій альтанці Софійка встигла обладнати собі не/величку хатку (М. Павленко). 2. Тому втома не/відома, хто не/працював (Нар. творчість). 3. Вже там цвіли і квіти не/зліченні (Л. Костенко). 4. Шукай не/долі, а волі. 5. Не/примушуй голодного варити їжу, бо не/доварить і не/досолить. (Нар. творчість). 6. Хоч на/дворі лютує завірюха, у будинку не/холодно (В. Кучер).

II. Складіть усно по одному реченню із словом *неправда* та сполученням *не правда*.

Написання **НЕ** з дієприкметниками

РАЗОМ

Чорні незасіяне поле.
немає залежного слова,
а дієприкметник
є означенням

ОКРЕМО

Поле не засіяне.
←
присудок

ОКРЕМО

Чорні не засіяне восени поле.
←
є залежне слово

63 I. Спишіть речення, розкриваючи дужки. Обґрунтуйте написання **не** з дієприкметниками.

1. На сайті розміщено інформацію, (не)підтверджену офіційно.
2. Але нині цей факт (не)підтверджений.
3. Маємо багато (не)перевірених спортивних рекордів.
4. Тренер розповів про свій досі (не)перевірений світовий рекорд.
5. Я не люблю (не)дочитаних книг та (не)завершених справ.
6. Мені більше подобаються стіни (не)пофарбовані, а обклеєні шпалерами.

II. Складіть і запишіть по одному реченню зі словом *неспростований* і сполученням *не спростований*.

64 I. Виконайте тестові завдання.

1. З дефісом треба писати обидва прийменники в рядку

A із/під, з/посеред

B з/понад, по/під

B по/між, у/продовж

Г по/при, з/поміж

2. Окремо треба писати всі слова в рядку

A чув/же пісню, візьми/но яблуко

B таки/сказав правду, приніс/би води

B як/небудь зробив, усе/ж/таки прийшов

Г знав/таки відповідь, навряд/чи зможу

3. Разом треба писати **не** з наступним словом у реченні

- А Ця робота аж ніяк не/важка.
- Б Ні, завдання не/складне.
- В Люблю не/легкі, а важкі задачі.
- Г Не/легке завдання лягає на наші плечі.

4. Окремо треба писати **не** з наступним словом у реченні

- А Згода будує, а не/згода – руйнує (*Нар. творчість*).
- Б Не/чистим зерном посієте – собі шкоди надієте (*Нар. творчість*).
- В Вересневе сонце не/помітно зайшло за потріскані хмари (*М. Стельмах*).
- Г Берези вміють сумувати, не/похиливши голови (*Л. Дмитерко*).

II. Складіть 2–4 тестових завдання на тему «Частини мови».

7. ГРАМАТИЧНІ ПОМИЛКИ

65 Установіть відповідність між особливістю помилки та її видом.

Особливість помилки

Вид помилки

1 пропущено розділовий знак	А орфоепічна
2 неправильно написано слово	Б орфографічна
3 неправильно наголошено слово	В пунктуаційна
4 неправильно утворено слово	Г лексична
5 слово вжито в невластивому значенні	Д граматична

66 Гра «Асоціації». Оцініть за допомогою одного із зображень на шкалі, чи потребує та наскільки ваше мовлення очищення від суржикових слів (росіянізмів), інших мовних покручів, лайливих слів тощо.

Не потребує

Дуже потребує

Уживання іменників

67 I. Спишіть словосполучення, ставлячи іменники в правильній формі.

Бити по (ворота), орієнтуватися по (зіркі), лазити по (дерéва), подарувати (Віталій Кличко), допомогти (брат Сергій), налити води (курчата), відео про веселих (кошенята), наїстися смачних (черешні), запитали в (Олег Косенко), зустріли (Віра Косенко), зручний переказ (гроші), продовжили до (листопад), сиділи під (черешня).

II. **ПОПРАЦЬОУТЕ В ПАРАХ**. Запропонуйте одне одному словосполучення із цієї справи. Складіть і запишіть речення зі своїм словосполученням. Перевірте одне в одного правильність виконання.

68 I. Запишіть іменники в **орудному** відмінку однини.

ЗРАЗОК. Шампунь – шампунем.

Площа, сльоза, мережа, ожеледиця, станція, плащ, чорнослив, соловей, кущ, Сергій, степінь, нежить.

II. Розберіть за будовою виділені слова (у формі орудного відмінка).

Кличний відмінок

Чоловічий рід		Жіночий рід		
Тарасе	СергіЮ	МаріЄ	Є	сестро
Ілле	АндріЮ			Ольго
Миколо	ІгорЮ	матусЮ	Ю	ученице
батьку	краЮ	бабусЮ		ноче
		<i>(пестливі слова)</i>		
Олеже й Олегу				

Як уживати іменники в **кличному** відмінку
<https://cutt.ly/owjetVMY>, <https://cutt.ly/Aes8wNNO>

I. Запишіть іменники в **кличному** відмінку.

Денис, **Валерій**, Валерія, Сергій, Ілля, Ігор, Софія, Соня, Катруся, Таїсія, Тая, Таїса, мама, матуся, Олег, батько, президент, дівчинка, друг, Ганна Василівна, Віктор Тарасович, Херсон.

II. Утворіть від виділених імен чоловічі й жіночі імена по батькові та запишіть.

III. Складіть і запишіть речення з іменем і по батькові *Назарій Сергійович* у **кличному** відмінку.

Чоловічий рід	Жіночий рід
нежить	біль (<i>страждання</i>)
шампунь	тюль
степ	степінь
дріб	ступінь
	путь
	розкіш
	емаль (<i>фарба</i>)
	гуаш (<i>фарба</i>)

Як визначити рід **незмінюваних** іменників
<https://cutt.ly/4wjtxed>, <https://cutt.ly/Jes8elx8>

69 I. Запишіть словосполучення, добираючи правильне закінчення.

Весел(ий,а) поні, гаряч(ий,е) лате, соковит(е,ий) манго, зубн(ий,а) біль, дитяч(ий,а) шампунь, нелегк(ий,а) путь, вищ(ий,а) ступінь, сильн(ий,а) нежить, красив(ий,а) тюль, апетитн(а,е) салями, жахлив(е,ий) торнадо, багатолюдн(ий,е) Токіо.

II. Складіть усно одне речення з двома поданими сполученнями (на вибір).
 А хто зможе скласти одне речення з трьома чи більше сполученнями?

Ступені порівняння прикметників і прислівників

Вищий ступінь		Найвищий ступінь	
проста форма	складена форма	проста форма	складена форма
<i>широкий</i>	<i>більш широкий</i>	<i>найширший</i>	<i>найбільш широкий</i>

70 І. Знайдіть **по одному** прикметнику й прислівнику, від яких можна утворити ступені порівняння. Утворіть від обраних слів просту й складену форми вищого й найвищого ступенів порівняння (письмово).

Порожній, щороку, надважливий, німий, світлий, водяний, синенький, босий, дорого, електричний.

ІІ. Складіть усно речення з прислівником у формі вищого ступеня порівняння.

71 Відредагуйте усно речення.

1. Фільм про саму швидку тварину. 2. У бабусі більш солодший пиріг. 3. Дуб міцніший берези. 4. Площа першого прямокутника більша площі другого прямокутника. 5. Тарас саме краще прочитав вірш. 6. Тут мені буде найбільш зручніше. 7. Сьогодні в нас найтепленько.

72 І. Прочитайте вголос речення, замінюючи виділені прикметники формою найвищого ступеня порівняння. Який рекорд вас найбільше вразив?

РЕКОРДИ НАШОЇ НЕЗЛАМНОСТІ

✓ У 2021 р. між Тернопільською та Хмельницькою областями розгорнули прапор України завдовжки три кілометри, установивши рекорд України «**(довгий)** Державний Прапор України».

✓ У 2023 р. в Сумах установили рекорд України з підняття **(більший)** прапора України на воді (156 м).

✓ У 2024 р. до Книги рекордів України вписано команду волонтерів з Ірпеня (Київщина), яка стала **(краща)** з плетіння маскувальних сіток для наших військових (35 000 м² за 11 місяців).

✓ У 2024 р. в Бородянці (Київщина) установили рекорд України з **(тривалий)** публічного декламування творів Тараса Шевченка (4 години, 193 особи).

✓ У 2024 р. встановлено гастрономічний рекорд на **(малий)** в історії України борщ (7 мл). Мікроборщик помістився у двох чайних ложечках.

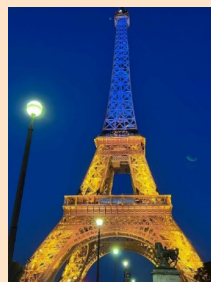
facebook

Міністерство закордонних
справ України
25 серпня 2023 р.

Цьогоріч знову сотні локацій по всьому світу за-
святили синьо-жовтими кольорами з нагоди Дня Неза-
лежності України. 🇺🇦

Ще раз дякуємо всім нашим друзям!

II. Розгляньте допис на сторінці фейсбуку та дайте відповіді на запитання.

1. Що зображено на фото? У якому місті розташовано цей об'єкт?
2. Про що саме поінформувало МЗС України?
3. Наведена інформація – це факт чи судження?
4. Який висновок, на вашу думку, можна зробити на основі цієї інформації?
5. Чи правдиво, на вашу думку, є ця інформація та чи можна вважати надійним її джерело?
6. Що спільного й відмінного між цим постером і реченнями про рекорди України?

73 ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. Який рекорд ви хотіли б установити чи повторити? Чи потрібна буде для цього підтримка друзів, знайомих? Пам'ятайте, що ваші дії мають бути безпечними як для вас, так і для близьких, а також не повинні завдавати шкоди довілкллю.

Відмінювання числівників та узгодження їх з іменниками

74 Розгляньте рекламу й афішу. Про що вони інформують? Складіть усно за кожним зображенням по одному реченню, використавши всі наведені числівники.

ДЕПОЗИТ
«Щасливий понеділок»

до 16% річних у гривнях | від 1 000 грн | від 3 до 40 місяців

КЛАВДІЯ ПЕТРИВНА

24 КВІТНЯ | 14:00

СТАРТ ПРОДАЖУ КВИТКІВ

ERT.UA CONCERT.UA CONCERT.UA

75 ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. Що б ви порадили тим, хто «сліпо ведеться» на будь-яку рекламу? Що, на вашу думку, потрібно враховувати перед тим, як довіритися рекламному гаслу?

Н.	шістДЕСЯТ	шістСОТ
Р.	шістдесяти, шістдесятьох	шістисот
Д.	шістдесяти, шістдесятьом	шістистам
Зн.	шістдесят, шістдесятьох	шістсот
Ор.	шістдесятьма, шістдесятьома	шістьмастами, шістьомастами
М.	на/у шістдесяти, шістдесятьох	на/у шістистах

76 I. Спишіть речення, записуючи числа словами.

1. Відстань від Києва до Рівного шляхами становить 328 км, а до Ужгорода – 813 км.
2. Місто Луцьк уперше згадано в літописі близько 1085 року.
3. Для виготовлення кольчуги воїна витрачали більше 100 м залізного дроту.
4. Вага звичайної ракетки для тенісу становить від 160 до 170 г.
5. Дозволено перевезення вантажу вагою від 3500 до 7500 кг.

- II. Провідмініайте письмово числівники з першого речення.
 III. Визначте усно частини мови в першому реченні.

77 Розгляньте таблицю. Про що ви з неї довідалися? Складіть усно за таблицею невелике висловлення про доньок князя Ярослава Мудрого, використовуючи всі наведені дати.

Доньки Ярослава Мудрого – європейські королеви

Дати	Події
1019–1054	Правління Ярослава Мудрого (Русь-Україна досягає найвищого розвитку)
1045	Єлизавета Ярославна виходить заміж за норвезького правителя Харольда III та стає королевою Норвегії. Після загибелі Харольда Єлизавета вийшла заміж удруге й стала королевою Данії
1046	Анастасія Ярославна виходить заміж за угорського короля Андраша I та стає королевою Угорщини
1051	Анна Ярославна виходить заміж за французького короля Генріха I та стає королевою Франції

78 ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. Розгляньте марку та опишіть, якою зображено Єлизавету. А якою ви уявляєте королеву Франції Анну Ярославну?

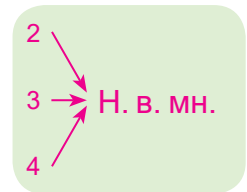

Поштова марка з королевою Єлизаветою Ярославною

79 Прочитайте вголос математичні вирази. Запишіть два з них, замінюючи числа словами.

- До $75 + 84$.
- Від $386 - 185$.
- До $4532 + 777$.
- Від $695 - 14$.
- До $742 + 48$.
- Від $64 - 11$.

Правильно	НЕправильно
<i>чотири апельсини</i>	<i>чотири апельсина</i>
<i>три місяці</i>	<i>три місяця</i>
<i>два кілограми</i>	<i>два кілограма</i>
<i>два з половиною метри</i>	<i>два з половиною метра</i>
<i>три п'ятих метра</i>	<i>три п'ятих метри</i>

80 I. Спишіть словосполучення, ставлячи іменники у відповідній формі.

Сто (гривня), чотири (тонна), два (чизбургер), чотири (літак), три (місяць), дві п'ятих (метр), обидва (кролик), чотири (олівець), два (трамвай), три (мегабайт), два з половиною (кілограм), півтора (зошит), три (сантиметр), півтора (місяць), три четвертих (кілометр), троє (глядяч).

II. Складіть і запишіть речення з одним словосполученням.

81 I. Прочитайте речення вголос, а потім – спишіть, замінюючи числа словами та записуючи графічні скорочення (см, м, г, кг) повністю.

1. Розміри **савців** дуже різні: від 3,8 см (карликова білозубка) до 30 м і більше (синій кит). 2. Довжина тіла дикого кроля не перевищує 40 см, а маса – 2–3 кг. 3. Серед птахів є карлики, наприклад колібрі (маса від 1,6 до 20 г). 4. Хатка бобра має вигляд копиці, іноді **заввишки** до 2 м і близько 3,5 м в діаметрі (*Хрестоматія із зоології*).

II. Підкресліть орфограми у виділених словах.

82 I. Відредагуйте усно речення, виправляючи помилки у вживанні числівників на позначення часу.

1. Змагання розпочнуть рівно в дев'ятнадцять. 2. Потяг від'їжджає в десять сорок. 3. Без десяти шість магазин зачиняють. 4. Електропоїзд прибуває без десяти дев'ять. 5. Автобус від'їжджає в шість годин двадцять хвилин.

II. Прочитайте перше й друге речення, замінюючи час, названий у них, на той, який показано на ілюстрації.

Котра година?

Творення та вживання дієслівних форм

Правильно	Неправильно
заспіваймо розкажімо	давай заспіваємо давайте розкажемо

~~ДАВАЙ~~
~~ДАВАЙТЕ~~

83 Прочитайте речення, поясніть суть допущених помилок. Відредагуйте речення (усно).

1. Давайте опублікуємо оголошення на сайті. 2. Дівчата, давайте заспіваємо пісню! 3. Оксано, давай напишемо твір разом. 4. Діти, давайте всі разом приберемо в кімнаті. 5. Максиме, давай не будемо про це сперечатися. 6. Давайте подаруємо Аліні білі тюльпани.

Правильно	Неправильно
опале листя постарілий град, що випав	опавше листя постарівший випавший град

НЕМАЄ
дієприкметників
із суфіксами *-ш-*, *-вш-*

84 I. Побудуйте сполучення слів на синонімічні словосполучення з активними дієприкметниками минулого часу (письмово).

ЗРАЗОК. Яблуко, що почервоніло – почервоніле яблуко.

Взуття, що промочило; степ, що вигорів; калюжі, що замерзли; поля, що позеленіли; бур'ян, що прив'яв; дерева, що змокли; цвях, що заіржавів; туристи, які зголодніли.

II. З одним утвореним словосполученням складіть усно речення.

85 Відредагуйте усно речення, використавши описову конструкцію.

ЗРАЗОК. *Трактор, прибираючий сніг. – Трактор, що прибирає сніг.*

1. Подай, будь ласка, лежачий на парті рюкзак. 2. На зупинці багато людей, чекаючих автобус. 3. Перебуваючі за кордоном діти можуть навчатися онлайн. 4. Зустрічали команду, здобувшу перемогу на чемпіонаті. 5. Поліцейський зробив зауваження дітям, перебігавшим дорогу. 6. Запросили гурт, виконуючий жартівливі пісні. 7. Група туристів сіла в потяг, прямуючий до Ужгорода.

86 I. Відредагуйте письмово словосполучення, замінюючи помилково вжиті слова на *-ючий* іншим словом (але **не** описовою конструкцією).

ЗРАЗОК. *Переконуючі слова – переконливі слова.*

Командуючий Сухопутних військ, відновлюючі роботи, руйнуючий вітер, наступаюче свято, переконуючі докази, зволожуючий розчин, знеболюючий еліксир, миючий розчин, бажаючий виступати, вимірюючий прилад, лідируюча команда, приваблююча пропозиція, діючий наказ, оточуюче середовище.

II. Складіть і запишіть речення з двома відредагованими словосполученнями (на вибір).

87 Спишіть речення, замінюючи подані в дужках слова дієприкметниками. Підкресліть дієприкметникові звороти як члени речення.

1. Над нами синіло небо, (випрати) теплим осіннім дощем (*В. Пустовіт*). 2. На дрібних гілках рясно синіють (огорнути) сизим димком ягоди (*Я. Стельмах*). 3. Колос, (викупати) сонцем, вклоняється мені (*М. Стельмах*).

88 Спишіть речення, замінюючи виділене слово дієприслівником. Підкресліть дієприслівникові звороти як члени речення.

1. Настя підходила до будинку, (тримати) брата за руку (*А. Шевердіна*). 2. (Сплітатись) гіллям, стоять дуби зелені, свіжолисті (*М. Рильський*). 3. Летять за вітром бджоли у суцвітті, (забути) про свої прозорі крила (*І. Драч*).

89 I. Відредагуйте речення і запишіть.

1. Повернувшись зі школи, раптово пішов сніг. 2. Прочитавши повідомлення, мене охопила радість. 3. Підрозділ продовжує вести наступаючі бої. 4. У тролейбусі 25 сидячих місць. 5. Друзі, перебувавши за кордоном, повернулися додому. 6. Застуду легко підхопити через промокше від снігу взуття.

II. Надпишіть над словами останнього речення частини мови.

90 Знайдіть речення, у яких неправильно вжито дієслівну форму на *-но*, *-то*. Відредагуйте усно ці речення.

1. Входити з тваринами заборонено. 2. Робітниками заасфальтовано дорогу. 3. Підлогу покрито ламінатом. 4. Поліцейськими перекрито

рух транспорту. 5. Замовлення доставлено вчасно. 6. У місті встановлено нові дорожні знаки. 7. Рушник для подарунка вишито Оксаною.

Уживання прийменників

91 Виберіть прийменник, який потрібно поставити на місці пропуску на ілюстраціях.

через

/

завдяки

Перемагаємо ___ підтримці наших уболівальниць й уболівальників.

Рух транспортних засобів обмежено ___ ожеледицю.

92 I. Відредагуйте усно словосполучення, правильно вживаючи прийменники.

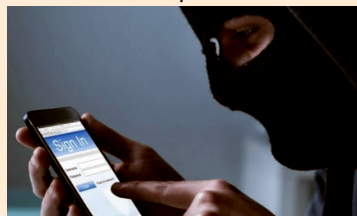
Піти за грибами, зошит по алгебрі, по вині водія, при будь-яких обставинах, виконати при одній умові, пішов по справах, автобус по замовленню, відповідати за чергою, орієнтуватися за зірками, скласти по малюнку, пропустити із-за хвороби, по технічним причинам, самостійна по історії, діяти згідно закону, діяти відповідно наказу.

II. Складіть і запишіть речення з одним відредагованим словосполученням.

93 СИТУАЦІЯ. Уявіть, що до вас телефонує незнайомец і просить надіслати через вайбер номер банківської картки ваших батьків, щоб перерахувати для них гроші. Складіть і запишіть діалог (телефонну розмову; 4–6 реплік), можливий у цій ситуації. Намагайтесь уникнути небезпечного спілкування та протистояти маніпулятивним впливам. Використайте кілька поданих прийменників.

✓ у зв'язку з	✓ згідно з
✓ залежно від	✓ відповідно до
✓ завдяки	✓ усупереч
✓ з-поміж	✓ незважаючи на
✓ у разі	✓ протягом

94 Чи добре ви знаєте українську мову? Сканувавши QR-код або перейшовши за посиланням <https://cutt.ly/tebFyV0u>, проведіть у класі вікторину «Дивослово». За бажанням можете скласти свою вікторину за поданим зразком.

95 Виконайте тестові завдання.

1. Закінчення **-ом** у формі **орудного** відмінка однини мають усі іменники в рядку
  - А Миколай, планшет, перехід
  - Б комбайн, палац, Житомир
  - В сайт, калач, бульвар
  - Г острів, журавель, автобус
2. Неправильно утворено ім'я по батькові в рядку
  - А Ілліч, Олексіївна
  - Б Андрієвич, Вікторівна
  - В Сергіївна, Миколайович
  - Г Тарасівна, Григорович
3. Закінчення **-е (-є)** у формі **кличного** відмінка однини мають усі іменники в рядку
  - А матуся, Михайло, Київ
  - Б північ, Андрій, козак
  - В Марія, круча, Максим
  - Г генерал, Світлана, земля
4. Неправильно узгоджено виділені слова в реченні
  - А У Світлани відучора **сильний нежить**.
  - Б Перетворюємо **десятковий дріб** у звичайний.
  - В Перед нами розкинувся **широкий степ**.
  - Г **Зубну біль** можна зняти без таблеток.
5. Потрібно відредагувати речення
  - А Магазин пропонує найкращі товари.
  - Б Гострий кут менший від тупого кута.
  - В Сьогоднішній ранок більш тепліший.
  - Г Гори здавалися вищими серед степу.
6. Помилку в утворенні ступеня порівняння прислівника допущено в рядку
  - А близько – ближче
  - Б холодно – холодніше
  - В швидко – більш швидко
  - Г високо – більш вище
7. Правильно утворено всі присвійні прикметники в рядку
  - А Олексіїв, солов'їний, Тамарин
  - Б сусідин, орлиний, Софіїн
  - В батьків, Оксанів, Максимів
  - Г сестрин, Андріїн, Маринин
8. Правильно узгоджено числівник з іменником у реченні
  - А У пакеті – два з половиною кілограма борошна.
  - Б Для приготування смузі нам потрібно три персики.
  - В Наприкінці додаємо перець і два грама солі.
  - Г Для приготування лимонаду візьміть півтора лимони.

---

9. Числівник *шістдесят* в **орудному** відмінку матиме форму

- А шістдесятьма
- Б шестидесятьма
- В шістдесяти
- Г шістьмадесятьма

10. Потрібно відредагувати речення

- А Сакури, висаджені вздовж алеї, уперше зацвіли.
- Б Хлопчик, перебігаючий дорогу, раптово зупинився.
- В Земля, умита росами, повільно прокидалася.
- Г Є багато загадок, які розвивають логічне мислення.

11. Правильно утворено обидва дієприкметники в рядку

- А змарнілий, прив'ялий
- Б потемнівший, пролитий
- В зголоднілий, промокший
- Г зав'язаний, розцвівший

12. Потрібно відредагувати речення

- А Відвівши сина в дитячий садок, мама пішла на роботу.
- Б Зазирнувши до кімнати, Катруся побачила багато книжок.
- В Юрко щоразу весело сміявся, розповідаючи про свою пригоду.
- Г Уносячи добрива в ґрунт, рослини дуже швидко ростуть.

Культура мовлення

Говоримо правильно

Правильно	НЕправильно
неправильний номер	невірний номер
музична школа	музикальна школа
вдавати	робити вигляд
зіставляти факти	співставляти факти
впадати в око (очі)	кидатися в очі
дати спокій	залишити в спокої
брати участь	приймати участь
порушити питання	підняти питання
навести приклад	привести приклад
завдяки старанню	дякуючи старанню

Розрізняймо

Адрес – це письмове вітання особі, організації, переважно з нагоди ювілею. *Пам'ятний адрес; підготували адрес із нагоди ювілею.*

Адреса – місце проживання чи перебування особи, розташування установи. *Листи надсилайте на адресу...; електронна адреса.*

* * *

Віборний – якого визначають, обирають голосуванням на якусь посаду або для виконання певних обов'язків. *Виборна посада, виборні представники, виборні органи.*

Віборчий – який стосується проведення виборів і різних заходів, пов'язаних із ними. *Виборчий округ, виборча агітація, виборча кампанія.*

* * *

Слово **кАмпанія** використовуємо для позначення сукупності заходів, спрямованих на виконання певного завдання. *Виборча кампанія, посівна кампанія.*

Слово **кОмпанія** означає: 1) групу осіб, пов'язаних певними інтересами (*товариство, громада*); 2) організацію (*підприємство, установу, спілку*), яка здійснює певний вид діяльності. *Весела компанія; юридична компанія «Феміда».*

Антисуржик

Правильно	НЕправильно	Правильно	НЕправильно
прасувати білизну	гладити білизну	чиста стеля	чистий потолок
купити праску	купити утюг	кришталева ваза	хрустальна ваза
дитяче ліжечко	дитяча кроватка	сходова клітка	леснічна клітка
килиміві доріжки	коврові доріжки	пофарбовані стіни	покрашені стіни

МОЯ СТОРІНКА

Як це було

МИСТЕЦТВО СПІЛКУВАННЯ

Один із найздібніших учнів давньогрецького філософа Сократа Алквіад якось зізнався своєму вчителю в тому, що боїться говорити перед широким загалом. У ті часи це був серйозний недолік: хто не вмів виступати перед аудиторією, того не допускали до будь-яких державних справ. Сократ запитав, чи боїться він говорити із шевцем.

- Ні, – відповів Алквіад.
- А з кравцем?
- Також ні.
- А з будь-яким іншим ремісником?
- Звичайно ж, ні.
- То чому ж тоді ти боїшся говорити перед загалом, який складається саме з таких людей? (*І. Томан*)

Цікаво знати

- Назви знаків Зодіаку латинською звучать так: Водолій – Акваріус, Риби – Писцес, Овен – Аріес, Телець – Таврус, Близнюки – Геміні, Рак – Канцер, Лев – Лео, Діва – Вірго, Ваги – Лібра, Скорпіон – Скорпіус, Стрілець – Сагиттаріус, Козеріг – Каприкорнус.

- Слово **метро** японською мовою записують трьома ієрогліфами, які означають *низ, ґрунт, залізо*.

- Найдавніша з тих, що збереглися до нашого часу, буква алфавіту – **О**. Як ви думаєте, чому?

- У мові ескімосів для найменування снігу існує майже 20 слів.

- Жителі Папуа Нової Гвінеї розмовляють майже 700 мовами (це становить приблизно 15 % усіх мов світу).

- У китайському письмі понад 40 000 символів, а в гавайському алфавіті лише 12 букв.

Пригадайте, відшукайте або дослідіть самостійно цікаві факти про мови народів світу. Поділіться своєю інформацією з однокласниками. За бажанням проведіть у класі конкурс цікавих фактів про мови або свято «Мова кожного народу неповторна».

І такє буває

Хто воду п'є із джерела, а хто з калюжі,
Ви легко здогадаєтесь, друзі:
Коли поблизу чиста б'є вода,
Калюжу вибере хіба що бевзь-балда.

*Качелі, садік, шкафчик, Славік, Маша,
Штанішки, щочки, умнічка, Наташа,
Кампотік чи салатік – та любе!
Не топай ножкою, бо накажу тебе.*

*Прівет! Здорова, Льоха, Ксюша, Вовка!
Ваще не поняв, вроді остановка,
Коляска, мусор, кошельок, ковйор, більйо,
Хтось з'їв канфету, хтось написав письмо...*

Лікуймо душі кволі та недужі
Від суржикю – отруйної калюжі.
Рятуймося, щоб мови чисте джерело
Духовного здоров'я додало.

О. Захарків

УРОКИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ

ТЕМА 1. ВИСЛОВЛЕННЯ НА ДИСКУСІЙНУ ТЕМУ

Створюючи висловлення на дискусійну тему, потрібно дотримуватися таких загальних вимог:

- сформулювати тезу (ваша думка, твердження щодо теми);
- навести аргументи, приклади, що найкраще підтвердять вашу думку;
- зробити висновок.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

Готуючи висловлення на дискусійну тему, спробуйте відповісти на запитання: «Чому я вважаю, що моя думка (теза) правильна?».

96 Виконайте завдання одного з варіантів.

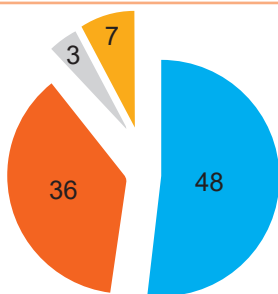
Варіант А. Прочитайте текст і розгляньте інфографіку. Підготуйте на основі цієї інформації та власного досвіду усне висловлення (1–2 хвилини) на тему «**Що значить бути українцем / українкою?**».

Наша Батьківщина – Україна. Ми – громадяни України. Є думка, що українцями / українками є тільки ті, хто народився в Україні та має батьків – етнічних українців.

Інші вважають, що цього замало: потрібно бути українцями / українками не тільки в документі, а й у душі, усвідомлювати свою причетність до України, знати її історію, культуру й мову, захищати державу, працювати для її процвітання.

Історик і політичний діяч Михайло Грушевський уважав, що українець – це «не тільки природжений українець, а також і кожний той, хто щиро хоче бути з українцями й відчуває себе їх однодумцем, членом українського народу, бажає працювати для його добра; якого б не був він роду, віри чи звання – це не важливо».

Критерії, за якими визначають свою національність українці / українки, 2022 р. (у відсотках)

- Національність батьків або одного з них
- Країна, у якій живу
- Мова, якою розмовляю
- Моє ставлення до цієї національності

Результати опитування, яке провів Київський міжнародний інститут соціології у 2022 р.

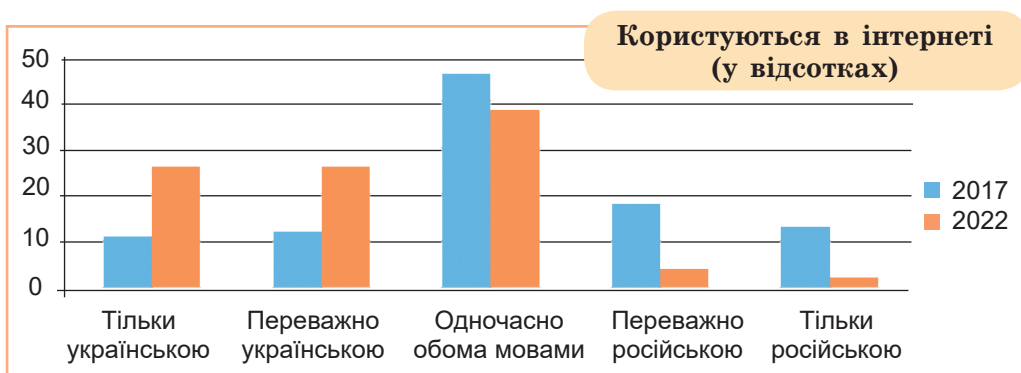
Варіант Б. Прочитайте текст і розгляньте інфографіку. Підготуйте на основі цієї інформації та власного досвіду усне висловлення (1–2 хвилини) на тему «**Чи має значення мова онлайн-контенту?**».

У сучасному світі розваги перекочували в диджитал-простір. Не відриваючися від комп'ютерів чи смартфонів, кожен із нас може грати в ігри, переглядати улюблені серіали та шоу, слухати музику. Такий формат дав унікальну можливість швидко продукувати затребуваний контент (фільми, музику, ігри тощо) та підвищив його доступність для аудиторії.

Сьогодні така звична справа, як перегляд українськомовного відео чи подкасту, – це практично виборювання права на наш голос у світовій сфері розваг.

Існує думка, що для того, щоб підтримати український контент, українських виробників, достатньо надавати перевагу тому, що створено в Україні, і не має значення, чи є там українська мова.

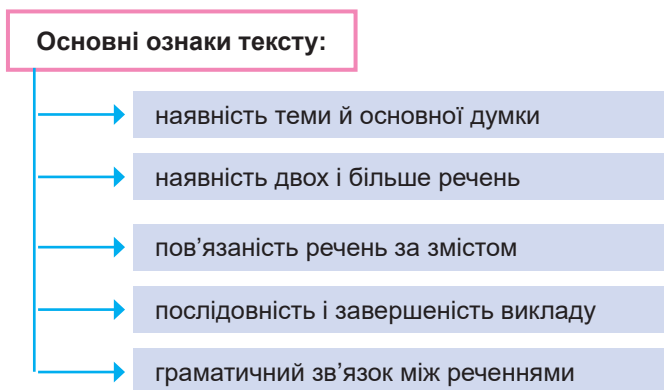
Інші ж переконані, що контент має бути не просто українським («зроблено в Україні»), а українськомовним, бо це наша національна самосвідомість, поширення культури, підвищення цікавості до українського медіапродукту.

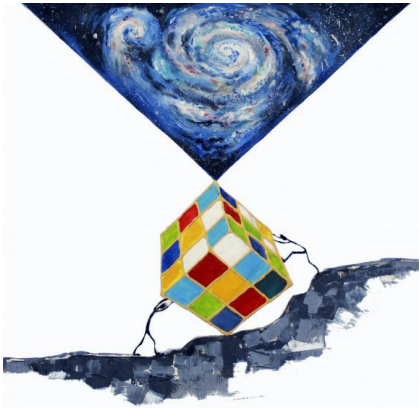
Результати опитування, яке провів Київський міжнародний інститут соціології у 2022 р.

ТЕМА 2. ПОВТОРЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ТЕКСТ, СТИЛІ Й ТИПИ МОВЛЕННЯ, ВИМОГИ ДО МОВЛЕННЯ

ПРИГАДАЙМО. 1. Що таке текст? 2. Які є типи й стилі мовлення?

1 І. Прочитайте текст. Що спонукало авторку його написати? Яку мету вона перед собою ставила: переконати, інформувати, розважити чи вплинути естетично?

О. Архіпова.
Створення Всесвіту

СВІТЛА, БІЛЬШЕ СВІТЛА!

На днях я випадково почула таку розмову.

– Слухай, а що воно таке, ота філософія? – запитав у свого приятеля один підліток із накачаними тріцепсами й парою тату.

– А тобі воно нащо? – поцікавився той, не відводячи погляду від свого смартфона.

– Я чув, що нам хочуть упхати філософію в нову навчальну програму. Наче ми й без того не маємо достатньо непотрібних дисциплін. Тепер нам хочуть нав'язати ще одну, яка, як казав мій батько, учить думати. Прикинь?

– Вони мають нас за ненормальних, чи що? – промовив приятель, і обидва знову втупилися в екрани своїх смартфонів.

Чи добре я почула? Чи справді з'являються нові покоління, які вважають, що думати – це така сама автоматична людська здатність, як відчувати холод, спеку, голод чи спрагу? Інакше кажучи, щось, чому не треба вчитися...

Зараз, як ніколи, можна заробити купу грошей, обравши, наприклад, якусь із багатьох ІТ-професій. З такими перспективами кому заохочеться вивчати філософію?

Та було б добре, якби моїм двом парубкам хтось пояснив, що, за означенням ЮНЕСКО, філософія «є школою свободи, яка сприяє інтелектуальному дозріванню, бо вчить розрізняти й дає інструменти для відповіді на великі виклики, що їх ставить перед нами життя».

Було б добре, щоб Діоген із його світильником і Гете зі своїм «Світла, більше світла!» їх просвітили. Урешті-решт, філософія завжди цим була: світочем, лампадою, коли треба було **розчистити шляхи**, навіть ті, що найбільше заросли (За *К. Посадас, інтернет-видання «Збруч»*).

II. Виконайте завдання до тексту.

1. Користуючись схемою «Основні ознаки тексту», доведіть, що прочитане є текстом.

2. Визначте тип і стиль мовлення. Скористайтеся відповідними таблицями в додатку.

3. Визначте тему й основну думку тексту. Доберіть заголовок, який виражав би його основну думку.

4. Визначте мікротеми. Випишіть тематичні речення кожної мікротеми й підкресліть ключові слова (словосполучення).

5. Поміркуйте, що в цьому тексті вас здивувало, зачепило, із чим ви погоджуєтесь, а із чим – ні.

6. Сформулюйте два запитання за текстом, які націлювали б на розкриття основного змісту прочитаного.

7. Поясніть, як ви розумієте значення виділених сполучень слів.

8. Поміркуйте, що спільного між текстом і поданою репродукцією картини.

2 ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. Як ви розумієте використаний у тексті попередньої вправи вислів «Світла, більше світла!»? Про яке світло йдеться?

3 I. Уявіть, що вам треба повідомити бібліотекарку про те, які саме підручники та в якій кількості потрібні для учнів / учениць вашого класу. Якого стилю й типу мовлення ви будете дотримуватися в цій ситуації спілкування?

II. **ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ.** Складіть і розіграйте за особами діалог, можливий в описаній ситуації. Визначте тему діалогу й стиль мовлення.

4 I. Уявіть, що вам потрібно заповнити опитувальник. Спробуйте відповісти на кожне запитання (усно). Яке запитання ви хочете проігнорувати? Поясніть чому.

ОПИТУВАЛЬНИК

1. Чим ви захоплюєтеся?
2. Що ви найкраще вмієте робити?
3. Що вам ніяк не вдається?
4. Чого б ви хотіли навчитися? Що для цього потрібно?
5. Що вам приносить найбільшу насолоду?
6. Чи допомагає вам ваше захоплення знаходити друзів, однодумців, спілкуватися з ними?
7. Яку мрію ви хотіли б реалізувати в цьому році? А в наступному році? А впродовж п'яти наступних років?

Ілюстрація соціальної мобільності.
Джерело: Medicaldaily.com

II. Напишіть текст-розповідь у розмовному або художньому стилі (5–6 речень) на тему «Мої вподобання» або «Світ моїх захоплень». Продумайте послідовність викладу думок (можна скласти план), інтригуючий зачин і цікаву кінцівку. Поміркуйте, про що саме ви будете писати.

5 Розгляньте таблицю «Вимоги до мовлення». Складіть і запишіть на основі цієї інформації текст-висловлення в науковому стилі (4–6 речень). У тексті: а) укажіть назви всіх вимог; б) поясніть суть двох із них, найважливіших на вашу думку; в) зверніть увагу на необхідність дотримання вимог тощо.

Вимоги до мовлення	
Змістовність	Потрібно підпорядковувати висловлення заздалегідь визначеним темі й основній думці
Точність	Слова потрібно використовувати відповідно до їхнього значення. Речення треба будувати так, щоб найточніше передати зміст висловлення
Послідовність	Думки потрібно викладати чітко й послідовно

Логічність	Думки треба викладати логічно
Доречність	Треба враховувати ситуацію спілкування, гармонійно поєднувати слова, речення
Правильність	Потрібно правильно добирати, вимовляти й писати слова; правильно будувати речення і розставляти розділові знаки
Виразність	Треба добирати слова та будувати речення так, щоб якнайкраще передати думку
Багатство	Потрібно вживати різноманітні слова й речення, не повторювати тих самих слів

ТЕМА 3. УСНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО РІЗНОМАНІТНІСТЬ ФЛОРИ І ФАУНИ

1 I. Прочитайте текст. Про що йдеться в зачині, основній частині й кінцівці? Обґрунтуйте поділ на абзаци.

ФЛОРА І ФАУНА

Флора і фауна – це два терміни, які ми часто чуємо в школі. Але чи знаємо ми їхнє справжнє значення?

Флора – це сукупність усіх рослин, які зростають на нашій планеті. Це можуть бути дерева, трави, квіти, кущі та інші рослини. Флора може бути різноманітною залежно від клімату та регіону, де вона знаходиться. Наприклад, у тропічних районах ростуть екзотичні рослини, які не побачиш у холодному кліматі. Флора забезпечує кисень для дихання та є основним джерелом їжі для тварин.

Фауна – це сукупність усіх тварин, які живуть на нашій планеті. Фауна також може бути різноманітною залежно від регіону й середовища. Наприклад, у лісах мешкають ведмеді та олені, а в океанах – кити й риби. Фауна впливає на екологічний баланс. Тварини є частиною ланцюга живлення та впливають на різноманітність рослинного світу.

Без флори й фауни наша планета не могла б існувати, тому ми повинні дбати про них та зберігати їхню різноманітність (З онлайн-довідника «Що таке.укр»).

II. Поміркуйте над запитаннями.

1. З якою метою створено текст?
2. Чому рослинний і тваринний світ – це одне ціле?
3. Як люди можуть зберегти флору й фауну?
4. Які наслідки можуть виникнути через втрату біорізноманітності?

2 Підготуйте усне повідомлення на одну з поданих тем у науковому чи публіцистичному стилі (час виступу – 2–3 хвилини). Підготуйте за бажанням кілька слайдів

для презентації. Під час виступу можете користуватися своїми записами. Візьміть до уваги поданий нижче план підготовки усного повідомлення.

Орієнтовні теми: «Цей дивовижний світ тварин», «Мешканці океану», «У царстві рослин», «Різноманітність рослин України», «Знати, щоб оберігати», «Червона книга України», «Земля не вибачає байдужості».

План підготовки усного повідомлення

1. Обрати тему повідомлення та визначити, якого стилю мовлення ви будете дотримуватися.
2. Обміркувати: про що саме ви хочете розповісти; яка мета повідомлення; яку думку хочете донести; наскільки це цікаво слухачам / слухачкам.
3. Дібрати з різних джерел необхідну інформацію та розташувати її в логічній послідовності.
4. Скласти й записати план повідомлення.
5. Підготувати текст повідомлення за планом (можна записати весь текст або його фрагменти, ключові слова).
6. Потренуватися виступати, користуючись своїми записами. Внести за потреби зміни до тексту.
7. Підготувати за бажанням презентацію до свого повідомлення.

ТЕМА 4. ЕСЕ ПРО РАЦІОНАЛЬНИЙ РОЗПОДІЛ ЧАСУ

Особливості есе

Есе (від фр. *essai* – спроба, проба, нарис) – невеликий за обсягом прозовий твір, у якому автор / авторка виражає свої думки, погляди, враження. Характерним для есе є невимушеність та емоційність викладу.

Щоб есе було **цікавим**, можна:

- створити враження живої бесіди за допомогою питальних та окличних речень;
- додати емоційно забарвлені слова, метафори, порівняння, символи;
- придумати оригінальний вступ і кінцівку.

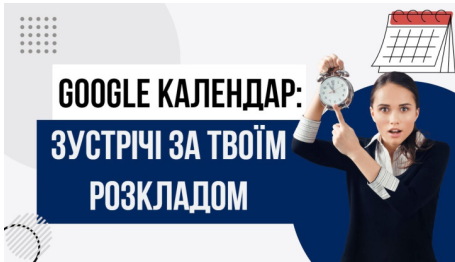
1 Пригадайте, як Кевін, головний герой фільму «Сам удома» (і наступних фільмів), організовував свій час, коли залишився сам далеко від родини. Чи завжди він раціонально використовував час (і на домашні справи, і на розваги)? Чи вдавалося йому ефективно планувати свій день?

Фрагмент постера до фільму «Сам удома 2: загублений у Нью-Йорку» (Hughes Entertainment, режисер К. Коламбус, 1992)

2 Прочитайте текст. Що ви взяли корисного для себе? Чому, на вашу думку, важливо вміти управляти своїм часом?

УПРАВЛІННЯ ЧАСОМ

Кожен із нас стикався з тим, що не вистачає часу. Уміння планувати й структурувати свій день, тиждень, місяць і навіть рік дуже спростить ваше життя й обов'язково призведе до успіху.

Як навчитися керувати часом?

Існує безліч технік і методів. Наприклад, метод «90 на 30».

Принцип цього методу полягає в тому, що вам потрібно виділити півтори години на навчання чи роботу та пів години на відпочинок. Під час відпочинку ви дасте мозку охолонути й налаштуватися на наступні півтори години продуктивності.

Де створювати список задач на день?

Пошукова система «Гугл» надає нам свій безкоштовний планер гугл-календар. Тут ви можете створювати плани на щодень і встановлювати нагадування для кожного пункту зі списку. Ставте найскладніші завдання першим пунктом у списку, фіксуйте кількість витраченого часу та не забувайте про відпочинок.

Успіхів!

За В. Шулешко. Джерело: вебсайт «LV.ua»

3 ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. Як ви розумієте вислів усесвітньо відомого тренера з тенісу Р. Вільямса «Не плануючи нічого, ти плануєш невдачу»?

4 I. Прочитайте поради. Чи з усіма з них ви погоджуєтесь? Яка з них найбільш цінна саме для вас? Якою порадою ви могли б доповнити цей перелік?

ЯК ОРГАНІЗУВАТИ СВІЙ ЧАС

- ✓ Плануйте свій день (тиждень, місяць).
- ✓ Складайте список найбільш термінових завдань.
- ✓ Виконуйте найскладніші справи в першу чергу.
- ✓ Зосереджуйтеся на одному завданні, а не на кількох справах одночасно.
- ✓ Користуйтеся функцією нагадування в телефоні, робіть позначки в календарі.
- ✓ Стежте за часом, на який ви розраховували та який витрачаєте.
- ✓ Чергуйте роботу й відпочинок, виконання домашніх справ і навчання.
- ✓ Не бійтеся щось не встигнути, а заплануйте це на інший день (тиждень).
- ✓ Цінуйте свій час.

II. Що означає вислів «цінувати свій час»? Що ви робите для того, щоб не марнувати (не гаяти) часу?

5 Напишіть есе на одну з поданих тем (0,5–1 сторінка). Скористайтеся пам'яткою, поданою нижче.

Орієнтовні теми: «Устигнути все» «Чому важливо цінувати час», «Як організувати свій день», «Рациональний розподіл часу», «Згаяного часу й конем не наздоженеш», «Що нині втече, те завтра не спіймаєш».

ПАМ'ЯТКА

Поради щодо написання есе

1. Перед написанням:

- ✓ визначитися з темою, уточнити ключові поняття;
- ✓ відповісти собі на запитання: «Яку основну думку я хочу передати?»;
- ✓ відповісти собі на запитання: «Що я хочу сказати?».

2. Під час написання тексту:

- ✓ спочатку зосередитися на вільному формуванні ідей, зібрати всі думки разом;
- ✓ визначити ключові елементи та структурувати текст, розділяючи його на логічні частини.

3. Під час доопрацювання тексту:

- ✓ зосередитися на його структурі, логіці та ясності;
- ✓ перевірити послідовність аргументів, чіткість висловлювань;
- ✓ переконатися, що кожне речення служить загальній меті тексту;
- ✓ переглянути текст загалом, а потім проаналізувати окремі частини, щоб побачити, як вони вписуються в загальну картину;
- ✓ звернути увагу на вибір слів, переконатися, чи немає повторів.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ПОЯСНЕННЯ ЩОДО ВИКОНАННЯ ДЕЯКИХ ВИДІВ ЗАВДАНЬ

ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ

Порядок виконання

1. Уважно прочитайте завдання.
2. Визначте, хто говоритиме першим / першою.
3. По черзі висловіть свої думки.
4. Дійдіть спільного висновку.

ДВА – ЧОТИРИ – УСІ РАЗОМ

Ця вправа дає змогу спочатку обмінятися ідеями одне з одним й лише потім озвучити свої думки перед класом.

Порядок виконання

1. Уважно ознайомтеся із завданням.
2. Обговоріть свої ідеї з однокласником / однокласницею. За змоги дійдіть спільної думки.
3. Об'єднайтеся у четвірку (наприклад, з тими, хто сидить за найближчою до вас партою). Обговоріть попередньо досягнуті рішення. За змоги дійдіть спільної думки, хоча в деяких випадках у групі може бути особлива думка, яка теж має право на існування. Визначте, хто з вас висловлюватиме думку групи.
4. Висловіть думку групи.

КОЛО ДУМОК

«Коло думок» допомагає знаходити розв'язання конкретної проблеми шляхом вільного висловлювання своїх думок усіма учасниками колективного обговорення.

Порядок виконання

1. Уважно ознайомтеся з проблемою.
2. Усі учасники за бажанням висувають свої ідеї щодо розв'язання проблеми. Що більше ідей – то краще!
3. Обговоріть запропоновані ідеї, оберіть ті, що допомагають дійти істини.

УВАГА! Не можна обговорювати й оцінювати ідеї на етапі їх висловлювання. Дозволяється повторювати або розширювати ідеї, запропоновані будь-ким. Пам'ятайте, що об'єднання кількох ідей часто веде до висунення нових.

ПОСПІЛКУЙТЕСЯ

Це завдання дає змогу кожному / кожній за бажанням висловити думку швидко й лаконічно.

Порядок виконання

1. Визначте, хто за ким буде висловлюватися.
2. По черзі висловіть думку лаконічно й швидко.

УВАГА! Під час виконання цього завдання висловлюються лише за бажанням, а відповіді не коментують і не оцінюють. Також заборонено перебивати того, хто висловлюється, викрикувати з місця. Учитель / учителька може обмежити час для висловлювання.

СЛОВНИЧОК НАГОЛОСІВ

алфа́віт	зра́ння	посере́дині
багаторазо́вий	зру́чний	при́чіп
болоти́стий	ка́мбала	псевдо́нім
боро́давка	катало́г	ре́зом
босо́ніж	кішка	ре́мінь (пояс)
буршти́нбовий	кіломе́тр	ре́шето
ва́ги (мн.)	ко́лесо	ри́нковий
вантажі́вка	ко́лія	руко́пис
везті́	ко́сий	русло́
вести́	котри́й	сантими́тр
видáння	кропи́ва	све́рдро
ви́падок	куліна́рія	сере́дина
вира́зний	ку́рятина	слі́на
виши́ваний	ла́те	соломи́нка
відвезті́	листопа́д	ста́туя
відвести́	літо́пис	стриба́ти
віднести́	мере́жа	текстови́й
ві́рші (мн.)	металу́ргія	течі́я
віршови́й	міліме́тр	тризу́б
гетьма́нський	навча́ння	украї́нський
глядáч	напі́й	уподо́бання
гороши́на	на́чинка	усере́дині
дівлячи́сь	нена́видіти	фарту́х
добови́й	нести́	фо́льга
добу́ток	ні́здря	фо́рзац
довезті́	нови́й	цеме́нт
довести́	оби́цянка	це́нтнер
донести́	оди́надцять	ці́нник
до́нька	о́лень	чарі́вний
дочка́	пави́ч	чергови́й
жалюзі́	пе́карський	чита́ння
живо́пис	перевезті́	чорно́зем
завда́ння	перевести́	чорно́слив
за́вжди	перенести́	чоти́рнадцять
закі́нчити	пізна́ння	шляхопро́від
залиши́ти	піце́рія	ще́лепа
за́стібка	по́друга	щі́пці
звісо́ка	по́значка	ярмарко́вий
зда́лека	по́милка	
зібра́ння	помо́вчати	
зо́бла	поя́рковий	

СЛОВНИЧОК СИНОНІМІВ

АБСОЛЮТНИЙ, цілковитий, повний, безумовний, тотальний.

АКТИВНИЙ, діяльний, беручий, непосидючий, невтомний, енергійний, моторний.

АРГУМЕНТУВАТИ, обґрунтовувати, мотивувати, наводити аргументи.

АРХІТЕКТОР, будівничий, зодчий, градобудівник.

БАРИТИСЯ, гаятися, зволікати, затримуватися.

БЕЗЗАКОННИЙ, незаконний, протизаконний, протиправний, свавільний, самовільний.

БЛАГАТИ, заклинати, молити, проситися (розм.); упрощувати

БЛАГОДІЙНИК, доброчинець, добродійник, філантроп.

БЛАГОРОДНИЙ, чесний, порядний, лицарський, шляхетний.

БАДА, недолік, хиба, гандж, дефект.

ВИГЛЯДАТИ (висуваючись або виходячи з-за чогось, із чого-небудь, дивитися кудись, через щось), визирати.

ВИДНІТИСЯ (бути видимим, приступним зорові), видніти, вбачатися; мріти, маячити, майоріти (бути видимим здалеку, невиразно); виглядати, визирати, показуватися (бути видимим з-за чогось, із-поміж чогось).

ВІДВЕРТИЙ, щирий, прямий, правдивий, прямолінійний.

ГАДКА, думка, ідея, міркування, погляд, намір, задум.

ГАПТОВАНИЙ, вишиваний, вишитий, мережаний.

ГАРМОНІЯ, співзвуччя, милозвучність; (*у гурті*) злагода, згода, товарицькість.

ГОРІТИ (піддаватися дії вогню, знищуватися вогнем; також про вогонь); палати, палахкотіти, паленіти, полум'яніти, пламеніти; тліти, жевріти, ятриться (повільно, без полум'я).

ГРОМАДА, суспільство, громадянство, суспільність, спільнота, товариство, гурт.

ДЕЛІКАТНИЙ, тактовний, увічливий, люб'язний, пристойний.

ДОБРИЙ, добросердний, душевний, добродушний, сердечний, м'якосердий; лагідний, м'який, славний, задушевний.

ДОСКОНАЛИЙ, ідеальний, довершений, викінчений, взірцевий, бездоганний.

ДОШКУЛЬНИЙ, (*вітер*) шпаркий, різкий, сильний, пронизливий; (*мороз*) щипучий; (*сміх*) уїдливіший, ідкий.

ЕКЗОТИЧНИЙ, незвичайний, дивовижний, чудернацький, химерний, заморський.

ЕКСПРОМТОМ, не (довго) думавши, без вагань, блискавично; (*відповідати*) без підготовки, без обдумування.

ЖОВТО-БЛАКИТНИЙ, синьо-жовтий, небесно-золотий, золотаво-небесний.

ЖУРИТИСЯ, сумувати, печалитися, смутитися, тужити, побиватися.

ЗАВАЖАТИ, перешкоджати, ставати на заваді, плутатися під ногами.

ЗАВІРЮХА, заметіль, завія, метелиця, хуртовина, віхола, хуга, сніговиця.

ЗАНЕПОКО́СНИЙ (який перебуває в стані душевного неспокою), неспокійний, схвильований, стурбований, знервований, стривожений, розтривожений.

ЗО́РЯ, зірка, зоряниця, зірниця.

ЗУХВА́ЛИЙ, зарозумілий, нахабний, безцеремонний, безпардонний.

ІДЕНТИ́ЧНИЙ, тотожний, однаковий, такий самий.

ІСТО́ТНИЙ, суттєвий, присутній, дуже важливий / значний, вагомий.

КМІТЛІ́ВИЙ, метикуватий, метикований, тямовитий, тямущий, бистрий на розум.

КРА́ЯТИ, різати, тяти, розрізувати, розтинати; (*серце*) шматувати, розривати.

КРИ́НИЦЯ, колодязь; (*не копана*) джерело, криничовина; (знань) скарбниця, праджерело.

ЛА́ГІДНИЙ, (*характер*) сумирний, тихий; (*голос*) шовковий; (*до кого*) ніжний, ласкавий, доброзичливий, приязний, дружній; (*клімат*) м'який.

ЛАШТУВА́ТИ, ладнати, готувати, споряджати.

ЛЮ́ТУВАТИ, розлючуватися, роз'ятрюватися, скаженіти, шаленіти, шаліти.

МА́БУТЬ, певно, здається, видно, напевне, либонь.

МАНДРУВА́ТИ, подорожувати, не близький світ топтати, кочувати.

МАСИ́ВНИЙ, здоровенний, величезний, прездоровий, здоровезний, великий, дебелий.

МО́РОК, темрява, мряка, пітьма, темінь, мла, імла, сутінок, присмерк.

НАВКО́ЛО (*прислівник і прийменник*), довкола, кругум, навкруг, навкруги.

НЕВВІ́ЧЛИВИЙ, нечемний, невихований, некоректний, нетактовний, негречний.

НЕВИ́РАЗНИЙ, неяскравий, непомітний, нечіткий, безбарвний, неясний, тьмянний, непоказний.

НО́РОВ, вдача, характер, натура, темперамент.

ОБРИ́Й, небокрай, крайнебо, горизонт, виднокруг, виднокрай, овид, небосхил.

ОКУПА́НТ, загарбник, займанець, поневолювач.

ОТЖЕ, таким чином, значить.

ПІ́ЛЬНИЙ, (*догляд*) уважний, неослаблений, суворий; (*погляд*) гострий, зіркий, проникливий, зосереджений, напружений.

ПОВІДОМЛЯТИ, сповіщати, давати знати, доводити до відома.
ПОМІРКОВАНИЙ, розважливий, обачний, обережний, розсудливий.
ПРИВСЕЛЮДНИЙ, публічний, відкритий, гласний.

РАПТОМ, зненацька, враз, несподівано, раптово, як сніг на голову, як грім з ясного неба, блискавично.

РОЗКІШНИЙ, (*край*) багатий, щедрий; (*обід*) марнотратний, дорогий; (про життя) комфортний, безтурботний.

РОЗПАЧ, розпука, безнадія, відчай, безнадійність.

САМОБУТНИЙ, оригінальний, своєрідний, неповторний

СЛУШНИЙ, (закид) справедливий, правильний, обґрунтований; (час) сприятливий, зручний, вигідний, прийнятний.

СПЕРЕЧАТИСЯ, дискутувати, полемізувати, вести полеміку.

СПОКОНВІКУ, з діда-прадіда, справіку, з правіків, одвічно, з давніх-давен, відколи світ.

СПРАВЕДЛІВО, як підказує совість, по-Божому.

ТОВАРІСЬКИЙ, дружній, приятельський, доброзичливий.

ТОТОЖНИЙ, однаковий, цілком подібний, такий самий, ідентичний, з одного тіста.

УВАЖНИЙ, турботливий, чуйний; (*погляд*) пильний, зосереджений.

УНИКАТИ, обминати, оббігати, минати десятою дорогою, триматися осторонь, сахатися.

ФАЛЬШІВИЙ, підроблений, липовий, неприродний, штучний, фіктивний, нещирий, лицемірний.

ФАНТАЗЕР, мрійник, будівник казкових замків, романтик.

ХУДОБНИК, митець, живописець, маляр, майстер.

ЦІЛКОМ, цілковито, абсолютно, повністю, до краю, доценту, з голови до п'ят, з руками й ногами.

ШИКАРНИЙ, (*готель*) багатий, розкішний; (*одяг*) елегантний, вишуканий, пишній.

ЩАСЛИВИЙ, таланитий, народжений у сорочці, народжений під щасливою зіркою.

ЯСНОВІДЕЦЬ, провидець, провісник, пророк, віщун.

РЕЧЕННЯ

Критерій	Види речень
За метою висловлення	розповідні (містить повідомлення про факти, події чи явища дійсності)
	питальні (містить запитання)
	спонукальні (виражає спонукання до дії)
За емоційним забарвленням	окличні (вимовляємо з підсиленою інтонацією)
	неокличні
За складом граматичної основи	двоскладні (граматична основа складається з підмета й присудка)
	односкладні (граматична основа складається з одного головного члена речення) <ul style="list-style-type: none"> ✓ означено-особові ✓ неозначено-особові ✓ узагальнено-особові ✓ безособові ✓ називні
За наявністю другорядних членів речення	поширені (мають другорядні члени речення)
	непоширені (не мають другорядних членів речення)
За наявністю (відсутністю) пропущених членів речення	повні (є всі необхідні члени речення)
	неповні (пропущено необхідні члени речення)
За кількістю граматичних основ	прості (мають одну граматичну основу)
	складні (мають кілька граматичних основ)

ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

Головні		Другорядні		
<u>Підмет</u>	<u>Присудок</u>	<u>Означення</u>	<u>Обставина</u>	<u>Додаток</u>
хто? що?	що робить підмет? що з ним робиться? який він є? що він таке?	який? чий? котрий?	як? де? куди? звідки? коли? чому? наскільки? та ін.	кого? чого? кому? чому? кого? що? ким? чим? на кому? на чому?

ЧАСТИНИ МОВИ

Назва частини мови	Загальне значення	Синтаксична роль	На які питання відповідає
Самостійні			
Іменник	означає предмет	найчастіше – підмет, додаток, обставина	хто? що?
Прикметник	означає ознаку предмета	означення, присудок	який? чий?
Числівник	означає кількість, число, порядок предметів під час лічби	найчастіше – підмет, означення, додаток	скільки? котрий?
Займенник	вказує на особу, предмет, ознаку, кількість	найчастіше – підмет, додаток, означення	хто? що? який? чий? скільки?
Дієслово	означає дію предмета	найчастіше – присудок (дієприслівник – обставина) (дієприкметник – означення)	що робити? що зробити? (дієприслівник – що роблячи?) (дієприкметник – який?)

Прислівник	означає ознаку дії, ознаку предмета чи ознаку іншої ознаки	обставина, присудок, означення	як? де? куди? коли? чому? з якою метою? та ін.
Службові			
Прийменник	не мають	не бувають членами речення	не відповідають
Сполучник			
Частка			
Особлива частина мови			
Вигук	виражає почуття, емоції	не буває членом речення	не відповідає

СТИЛІ МОВЛЕННЯ

Назва стилю	Сфера використання	Основні види	Загальні ознаки
Розмовний	побут, сімейні, дружні стосунки	розмова на побутові теми, лист до близької людини	невимушеність, жвавість бесіди; вияв авторського ставлення
Науковий	наука, техніка, освіта	наукова стаття, лекція, відповідь на уроці	чіткість, точність, послідовність логічність
Художній	художня література	оповідання, повість, казка, вірш	образність, емоційність
Офіційно-діловий	службові стосунки, законодавство	заява, оголошення, наказ, закон	офіційність, конкретність, чіткість, стислість
Публіцистичний	суспільне життя	виступ на зборах і мітингу, газетна стаття, звернення	точність, логічність, піднесеність, офіційність

ВІДМІНКИ

Назви відмінків	Питання відмінків		
	Іменники	Прикметники	Числівники
Називний	хто? що?	який? чий?	скільки? котрий?
Родовий	кого? чого?	якого? чийого?	скільких? котрого?
Давальний	кому? чому?	якому? чийому?	скільким? котрому?
Знахідний	кого? що?	= Н. або Р.	= Н. або Р.
Орудний	ким? чим?	яким? чиїм?	скількима? котрим?
Місцевий	на/у кому? на/у чому?	на/у якому? на/у чийому?	на/у скількох? на/у котрому?
Кличний	Не відповідає на питання	—	—

ЗНАЧУЩІ ЧАСТИНИ СЛОВА

Основа 			Закінчення
Префікс 	Корінь 	Суфікс 	

приморськ ий
приморськ ий

ЗМІСТ

<i>Дорогі восьмикласники та восьмикласниці!</i>	3
---	---

ВСТУП

Мова як засіб пізнання, впливу та головна ознака національної ідентичності	4
--	---

ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО

1. Самостійні частини мови	9
2. Дієслово та його форми	12
3. Розряди прислівників за значенням	15
4. Правопис прислівників	18
5. Службові частини мови	20
6. Правопис службових частин мови	23
7. Граматичні помилки	26

УРОКИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ

<i>Тема 1.</i> Висловлення на дискусійну тему	38
<i>Тема 2.</i> Повторення відомостей про текст, стилі й типи мовлення, вимоги до мовлення	39
<i>Тема 3.</i> Усне повідомлення про різноманітність флори і фауни	42
<i>Тема 4.</i> Есе про раціональний розподіл часу	43

Додатки

<i>Додаток 1.</i> Пояснення щодо виконання деяких видів завдань	46
<i>Додаток 2.</i> Словничок наголосів	47
<i>Додаток 3.</i> Словничок синонімів	48
<i>Додаток 4.</i> Речення. Члени реченн. Частини мови. Стилi мовлення. Відміінки. Значущі частини слова	51

ДОДАТКОВІ ЗАВДАННЯ
<https://cutt.ly/LedKFG06>

